



Programutredning

Södra Råda gamla kyrkplats - ett kultur och kunskapscentrum?

Björn Ohlén
Västarevet/ Byggnadsvård Nääs

Programstruktur

Sammanfattning	3
Bakgrund	4
Nuläge	5
Projektets aktörer.....	5
Museikyrkan – ambition med rekonstruktionen.....	7
Kyrkplatsen idag	9
Verksamhet idag.....	10
Varför skall man bygga upp något som är borta?	13
Varför rekonstruktion.....	13
Varför i Södra Råda.....	13
Förutsättningarna att utveckla verksamheten – SWOT-analys	14
Framgångsfaktorer	15
Utgångspunkter för utveckling av Södra Råda projektet	16
Målgrupper/behov	16
Lokala och regionala bygden	17
Forskarsamhället	17
Hantverkare	18
Nationella och internationella besökare.....	18
Förutsättningar för besöksmålsutveckling i Södra Råda.....	19
Andra verksamheter i närområdet.....	19
Stråk och besöksströmmar	21
Kommunal samverkan.....	21
Turisten i Skaraborg	22
Förebilder	23
St Fagan National museum of Wales.....	23
Västarvets verksamhet på Nääs.....	24
Mälsåker.....	26
Det norske stavkirkeprogram	27
Tre alternativa vägar / Tre steg på vägen	29
Etapp I En fågel Fenix reser sig ur askan 2007-2013	30
Verksamhet.....	30
SWOT.....	33
Insatser	33
Kostnader	35
Finansiering.....	35
Etapp II Ett besöksmål etableras och utvecklas 2011 - 2015	37
Verksamhet.....	37
SWOT.....	41
Insatser	41
Kostnader	43
Finansiering.....	43
Etapp III Södra Råda Kultur och kunskapscentrum 2016 -	44
Verksamhet.....	44
SWOT.....	45
Insatser	46
Kostnader	47
Finansiering.....	47

Sammanfattning

Efter det att den kända medeltidskyrkan i Södra Råda brändes ner 2001 tog Riksantikvarieämbetet ett beslut att den skulle återuppföras och processen skulle bidra till ny kunskap om medeltidens byggt teknik. Man bildade Insamlingsstiftelsen Södra Råda kyrka med syfte att verka för en återuppbyggnad och utveckling av platsen.

Rekonstruktionen av kyrkobyggnaden, som föregåtts av omfattande utgrävningar och forskning, påbörjades 2007. Parallellt med denna process ökar behovet av att formulera ett program för den framtida verksamheten. Underlaget i utredningen skall användas som beslutsunderlag för framtida huvudmannaskap och finansiering.

Denna utredning är beställd av Insamlingsstiftelsen Södra Råda kyrka och utförd av Björn Ohlén och Ingrid Sjöström på uppdrag av Västarvet. Utredningen har haft i uppgift att fokusera på verksamhet och drift av en eventuell anläggning och inte fördjupa sig i rekonstruktionsprocessen av kyrkobyggnaden. Utredningens uppdrag har varit att ta fram ett konkret underlag som beskriver verksamhet, resursbehov, förslag på finansiering och tankar kring framtida driftsform.

Utredningen skissar en bakgrund till projektet och de aktörer som är involverade, ambition och ställningstaganden för rekonstruktionen, SWOT-analys för framtida verksamhet samt framgångsfaktorer. Vidare beskrivs målgrupperna och dess behov samt förutsättningarna för besöksmålsutveckling i Södra Råda med utgångspunkt i befintlig infrastruktur.

Utredningen fördjupar sig i fyra andra verksamheter/besöksmål med beröringspunkter till Södra Råda; St Teilo's Church(St Fagan National Museum of Wales), Västarvets verksamhet på Nääs, Mälsåkers slott samt Det norske stavkirkeprogram.

Utifrån detta underlag skissas tre ambitionsnivåer som också kan uppfattas som tre etapper i projektet.

- 2007-2013 verksamhet i projektform där man bibehåller nuvarande anläggning med smärre tillskott och förbättringar. Kraftfull satsning på kompletterande verksamhet i samarbete med olika samarbetspartner, med kurser, vandringsutställningar mm.
- 2011-2015 Permanentning av verksamheten och utveckling av en framtida utbudspunkt i denna del av regionen. Fastare driftsform och utbyggnad av anläggningen för utställningar och gruppverksamhet
- 2016 – Södra Råda blir ett kunskapscentrum med spetskompetens knuten till verksamheten och nationellt uppdrag att samla och förmedla kunskap inom detta fält. Utbyggnad av anläggningen enligt det förslag som tagits fram av Anna Blomberg m.fl. med såväl utställnings- som forsknings- och studieverksamhet.

För varje etapp skissas verksamhet, SWOT-analys, kostnader och tankar kring finansiering.

Utredningen har genomförts under perioden januari – oktober 2007 och omfattat totalt 2,5 månaders arbete. Resultatet presenteras i tryckt form samt i form av CD-rom med fördjupningsmaterial.

Bakgrund

Historia och värde

Södra Råda gamla kyrka var ett internationellt känt kulturminne, som i flera avseenden var helt unikt. Av de hundratals träkyrkor som fanns på medeltiden har ytterst få bevarats. Södra Råda, uppförd ca 1310 som ersättning för en äldre och mindre kyrka på platsen, var en av de få bevarade medeltida träkyrkorna i Sverige. Genom att kyrkan redan på 1850-talet togs ur kyrkligt bruk och inköptes av staten var den ytterst välbevarad. En del förändringar gjordes efter reformationen och vid ett par större renoveringar 1892 och 1913, men den medeltida karaktären dominerade.

Av de nu återstående elva medeltida träkyrkorna är Tångeråsa i Närke, Tidarsrum i Östergötland och Granhult i Småland de mest välbevarade. De är från 1200-talet och alltså äldre än Södra Råda. De övriga, som är mer eller mindre tillbyggda och förändrade i senare tid, är Haurida, Pelarne, Stenberga och Vireda i Småland, Brämhult, Hedared och Älgårås i Västergötland samt Hammarö i Värmland. Hedared är den enda stavkyrkan, alla de övriga är timrade. Kyrkans treklöverformade innertak var det enda på plats bevarade av denna typ i landet. Internationellt sett är Södra Råda och de övriga svenska medeltida träkyrkorna relativt enkla timmerbyggnader, utan de intrikata konstruktionslösningar som utmärker de norska stavkyrkorna och de ryska timrade kyrkorna.

Mest känd var Södra Råda för den enastående målningsskruden, den höggotiska i koret från 1323 och den sengotiska i långhuset från 1494, signerade av mästare Amund. Denna omfattande utsmyckning på trä saknar motstycke i Norden och i hela Europa. I synnerhet kormålningarna var av yppersta kvalitet, utförda av en mästare troligen skolad i 1300-talets Paris. Ingen av de andra träkyrkorna har målningar av tillnärmelsevis samma klass. Långhusets målningar är utförda i en folkligare, livfullt berättande stil. Både korets och långhusets målningar bar spår av tidens gång; färgerna hade förändrats genom kemiska processer och vissa partier var skadade av fukt, blekning och av olika konserveringsåtgärder.

Det medeltida monumentalmåleriet i Sverige och i det övriga Europa är bevarat huvudsakligen som kalkmålningar i stenkyrkor. Övrigt medeltida måleri är rikligt bevarat i bokmåleriet och de illustrerade handskrifterna, de flesta för kyrkligt bruk. Franskt hög- och sengotiskt bokmåleri har använts som förlagor och inspirationskällor för Södra Rådas målningar. Motiviskt är målningarna intressanta, med flera ovanliga inslag. Många forskare har givit sina tolkningsförslag.

Både timmerbyggnaden och målningarna är behandlade i ett stort antal vetenskapliga skrifter. I varje handbok om medeltiden lyfts kyrkan och dess målningar fram som ett huvudmonument. Genom noggranna avbildningar och uppmätningar, genom beskrivningar och fotografier, kan man studera kyrkan relativt väl även sedan hon är borta. Dokumentationen är dock inte heltäckande, vare sig för byggnadskonstruktion eller målningar.

Efter branden 2001

Sedan Södra Råda gamla kyrka förstördes av en anlagd eldsvåda i november 2001 har mycket hänt. Redan från början fanns ett starkt intresse i bygden och regionen att återuppbygga kyrkan och söka ersätta den oersättliga kyrkan med ett nytt besöksmål. En Insamlingsstiftelse bildades 2003 med detta som mål. Riksantikvarieämbetet ingick som stiftare och fattade beslut om återuppbyggnad. Länsstyrelsen i Västra Götaland och Gullspångs kommun har varit

aktiva parter i Insamlingsstiftelsen. Som stiftelsens verksamhetsledare tillsattes Gunnar Ros, som varit drivande i arbetet sedan starten.

Vitterhetsakademien har bekostat den arkeologiska utgrävningen av kyrktomten och kyrkogården. Riksantikvarieämbetet har bistått med antikvarisk och konsthistorisk kompetens, men har överlämnat ansvaret för kyrkorekonstruktionen till Stiftelsen. Dacapo Hantverksskola i Mariestad anlätades för att göra ett program för återuppbyggnaden och för att framställa en modell av den brunna kyrkan. Dacapo utförde förundersökningar inför rekonstruktionsarbetet, med medverkan från experter på äldre timmerteknik och medeltida byggnadskonst.

År 2005 fick Västarvet, Västra Götalands museiorganisation, Stiftelsens uppdrag att operativt driva och utveckla projektet med medel som anslogs från Västra Götalandsregionen, Regional utvecklingsfond samt Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Under 2007 har rekonstruktionsarbetet påbörjats med grund och första syllvarv under ledning av timmerman Robert Carlsson. Inför arbetet har man rekonstruerat en historisk verktygslåda så som den kunde sett ut under medeltiden. Till rekonstruktionsarbetet rekryterades kunniga timmermän som genomförde arbetet och även deltog i kurser och seminarier. Södra Råda kyrkplats har alltsedan branden haft många besökare, särskilt sommartid. En enkel utställning och annan information om kyrkan färdigställdes redan de första åren och verksamheten har vuxit med olika kringaktiviteter, visningar, föredrag m.m. Huvudattraktionen fr.o.m. 2007 och framåt är givetvis själva konstruktionsarbetet, som utförs av erfarna hantverkare. Broschyrer, foldrar och en presentation på DVD har färdigställts. Under 2007 utkom även konservator Hans Peter Hedlunds stora bok om kormålningarna i Södra Råda (Riksantikvarieämbetet). Huvudsyftet med boken är att visa målningarna sådana de bör ha sett ut då de var nymålade.

Nuläge

Projektets aktörer

Sedan processen startade har ett flertal aktörer varit involverade i Södra Råda. Utredningens uppfattning är att flera av aktörerna inte har uttalat något tydligt mål med sitt deltagande i projektet, utan att den pågående processen blivit långdragen genom att man avvaktar den framtida utvecklingen av projektet. Det finns därför en stor förhoppning om att denna utredning skall vara ett bra utgångsmaterial för att komma vidare i processen och involvera flera aktörer.

Insamlingsstiftelsen, som bildades i samband med projektstarten är projektägare. Man är fastighetsägare och byggherre för kyrkorekonstruktionen och en eventuell besöksbyggnad.

Insamlingsstiftelsen bedriver ingen egen verksamhet utan är beställare av aktiviteter. I stiftelsens styrelse sitter Marianne Lundberg och Per-Magnus Nilsson från Riksantikvarieämbetet, Bengt Bygdén och Henry Karlsson från Gullspångs kommun samt Kristian Berg (Kulturchef VGR) och Marie-Louise Olsson (Mölnåls museum) som representerar Västra Götaland.

Riksantikvarieämbetet tog beslut om att kyrkan skulle återuppföras, men har sedan endast agerat genom Insamlingsstiftelsen.

Gullspångs kommun har genom branden förlorat sin mest kända byggnad. Man har intresse av att rekonstruera denna viktiga symbol som betytt mycket för Södra Rådas identitet. Man har

också förlorat ett ur turisthänseende viktigt besöksmål som drog långväga besökare och gjorde platsen Södra Råda känd även utanför landets gränser. Det finns en förhoppning om att en framtida anläggning kan bidra till utveckling i kommunen.

Västra Götalandsregionens kulturnämnd ser gärna ett stärkt kulturliv i denna del av regionen och driver frågan genom att formulera uppdrag till regionens kulturinstitutioner, bland annat Västarvet.

Insamlingsstiftelsen har sammanfattat sina synpunkter och ställningstaganden i en projektspecifikation.

Västarvet, Västra Götalandsregionens museiorganisation, är utförarorganisation och utför både programutredningen och är arbetsgivare för projektanställda i projektet. Västarvet är också en möjlig framtida förvaltare av kyrkan och besöksmålet. Västarvet har ett uppdrag att i samverkan med andra aktörer verka för att uppnå regionens mål. Ett av huvudmålen är att bidra till regional utveckling och sprida kulturverksamhet till alla delar av Västra Götaland. Inom Västarvet är det främst Forsviks industriminnen som varit involverade i Södra Råda.

Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet finansierar i nuläget informations – och programverksamhet kopplad till projektet genom det anslag till kulturmiljövård man får från Raä.

Regional utveckling VGR finansierar nu rekonstruktionen av kyrkobyggnaden med syfte satsningen skall vara ett led i utvecklingen av denna del av regionen. Man har muntligt sagt sig vara intresserad av att inledningsvis stötta projektet under en femårsperiod.

Göteborgs Universitet har varit inblandade i projektet genom hantverksutbildningarna vid Dacapo i Mariestad vilka koordinerat de fördjupande studier av byggteknik som genomförts samt utarbetat ett utkast till programförklaring för utveckling av platsen.

Till projektet har knutits ett antal personer med olika sakkompetens.

Södra Råda-projektets Vetenskapliga råd består av en grupp personer med djup vetenskaplig sakkompetens inom området.

Ann Catherine Bonnier, docent konstvetenskap, antikvarie, Raä (i pension 1 juli 07) Hans-Olof Boström, prof. Konstvetenskap, Karlstad universitet Hans Peter Hedlund, konservator, Raä Åke Nisbeth, fil.dr, antikvarie, Sthlm (pens.)

Peter Sjömar, arkitekt, lektor Chalmers Gtbg och Dacapo, Mariestad

Marian Ullén, FL, antikvarie, Sthlm (pens.) Anders Åman, prof. Em. konstvetenskap, Uppsala universitet, ledamot Vitterhetsakademien

Södra Råda-projektets expertgrupp utgörs av ett antal personer med djup kompetens kring timmerkonstruktioner och rekonstruktionsarbete.

Göran Andersson, antikvarie, Dalarnas lst
Anna Blomberg, arkitekt, Falun
Robert Carlsson, timmerman, Dacapo
Bengt-Arne Granby, timmerman
Kina Linscott, arkitekt, Falun
Stig Nilsson, byggmästare
Magnus Sjöholm, verktygsexpert

Museikyrkan – ambition med rekonstruktionen.

Rekonstruktionens problematik – vägval och beslut att fatta

Kontinuerligt har förts diskussioner inom och mellan Stiftelsen, berörda institutioner och experter på olika områden om de problem som är förknippade med återuppbyggnad och rekonstruktion av byggnaden och målningarna. Diskussionerna har gällt både principer och metoder, och de fortsätter alltså. Enighet råder i stora drag om handlingslinjen för återuppbyggnaden, men flera viktiga ställningstaganden återstår inför det fortsatta arbetet, både vad gäller byggnaden och målningarna. I de diskussioner som förts kring återuppbyggnaden har ett nyckelbegrepp varit autenticitet. Rekonstruktion, kopiering och repliker har alltid varit ifrågasatta ur antikvarisk synpunkt.

I rekonstruktionsdiskussionen har inledningsvis ventilerats skilda uppfattningar om kyrkan skulle resas på sin ursprungliga plats eller på annan plats inom eller utom kyrkogården. Sedan kyrkotomten noggrant utgrävts och dokumenterats har man enats om att den ursprungliga platsen är den mest naturliga. Därvid kan också delar av grunden, som i huvudsak tillkom 1913, återanvändas.

Beträffande kyrkobyggnaden finns flera vägar att gå. Man kan söka rekonstruera kyrkan sådan den såg ut det år den brann, sådan den genom fotografisk och annan dokumentation var väl känd i de flesta delar. Man kan välja andra äldre tidpunkter, före de förändringar som genomfördes under 1800- och 1900-talet, eller ännu tidigare.

Den väg många förespråkar innebär att man återskapar Södra Råda sådan hon tedde sig i början av 1300-talet då den var nyuppförd och då koret, men ännu inte långhuset, hade fått sin målningsutsmyckning. För denna lösning har Ann Catherine Bonnier och Peter Sjömar särskilt talat. Museikyrkan blir då en rekonstruktion av en medeltida träkyrka i ursprungligt skick, något som inte finns någon annan stans, och tillskapar därmed ett nytt unikt värde. Samtidigt innebär rekonstruktionen ett forskningsprojekt där mycket ny kunskap om medeltidens byggnadsteknik och kyrkobyggnad kan vinnas. Nackdelarna ligger givetvis i att kunskapsluckorna är fler rörande kyrkans utformning och inredning.

Det saknas säker kunskap om antal och storlek på fönstren i långhusets sydvägg, storlek och form på den ursprungliga triumfbågen mellan kor och långhus, samt takstolens exakta utformning. De experter som engagerats i förstudierna gör jämförelser med de övriga medeltida träkyrkorna samt med takstolar i medeltida stenkyrkor för att diskutera fram rimliga tidstroga lösningar. Dessa närstudier har givit flera viktiga rön av värde för rekonstruktionsarbetet. Speciellt givande har varit studier av Hammarö träkyrka i Värmland, av allt att döma byggd av samma byggmästare som Södra Råda. Även profan medeltida timmerbebyggelse studeras. Expertgruppens analys och insamlade uppgifter utgör en värdefull växande kunskapsbank, som får vetenskaplig betydelse även utanför Södra Råda-projektet.

I strävan att göra en så autentisk rekonstruktion av den medeltida kyrkan som möjligt ingår ambitionen att fullfölja hela kedjan från autentiskt virkesuttag i skogen, transport till bearbetning, rekonstruktion av lyftteknik samt skrädning av stockarna. Man använder så långt möjligt verktyg och teknik av medeltida typ. Denna höga ambitionsnivå och den kunskapsuppbyggnad det medför legitimerar rekonstruktionsarbetet. Om resurserna inte räcker för att hålla ambitionen i hela kyrkobyggnaden strävar man efter att bygga koret med största möjliga autenticitet och tillåta sig genvägar som inte påverkar slutresultatet i långhuset.

Någon fastställd handlingsplan beträffande målningarna i kor och långhus finns ännu ej. Meningarna är delade om huruvida det är tekniskt möjligt, och etiskt och estetiskt försvarbart

att kopiera målningarna på timmerväggarna. Målningarna är väl dokumenterade men luckor finns, t.ex. där fönster senare tagits upp och där triumfbågen vidgats. Pigmentbortfall förekommer fläckvis även på många andra ställen. Den tidsperiod man väljer att återföra kyrkan till styr givetvis hur målningarna ska gestaltas. 1300-talskyrkan hade endast koret smyckat, och målningarna hade då klarare och starkare färger utan skador.

Lokalt och i regionens kulturnämnd är önskan om kopiering av målningarna på kyrkväggarna stark. Konservatorer vid Raä anser bestämt att man bör avstå från att måla upp målningarna för hand, men att man kan experimentera med att projicera delar av målningarna på väv eller på annat sätt ge illusion av utsmyckningen. Man kan då utnyttja Hans Peter Hedlunds rekonstruktion av kormålningarna. Om man håller fast vid att målningen skall utföras så långt möjligt tidstroget och målas med dåtidens färger menar expertisen att kostnaderna blir mycket höga, eftersom den tidens färgpigment, exempelvis det blå pigmentet azurit, måste specialframställas ur en mycket dyrbar råvara.

Om kyrkorummets inredning återstår ännu en del att klarlägga och ta ställning till eftersom sentida restaureringar och förändringar har överlagrat den medeltida utformningen. Även här måste beslut baseras på jämförelser med andra kyrkorum från tiden. Om man stannar för att utforma kyrkan som den var på medeltiden blir interiören mycket mörk, belyst endast från små fönster i söder. Det gäller att avväga hur ljussättningen ska ske för att göra museikyrkan säker och fungerande för publiken utan att störa stämningen genom iögonenfallande installationer, skyltar och andra ovidkommande inslag. Informationen om kyrkan kan istället meddelas i en separat besöksbyggnad, i portabla lurar och skriftlig information.

Det finns alltså en rad beslut att fatta som vägledning och riktlinjer för det fortsatta rekonstruktionsarbetet:

- Till vilken tidsperiod skall kyrkobyggnaden rekonstrueras? Många talar för tiden ca 1330, men formella beslut har inte fattats. Beslutet brådskar, eftersom det påverkar byggandet redan från det att triumfbågens bredd läggs ut. Fönstersättningen kan eventuellt göras efter det att väggen rests till takfot. Frågetecken rörande takstolen kan bearbetas under längre tid, liksom frågor rörande inredningen. Oklara punkter bör listas och styra expertgruppens arbete med att söka paralleller i andra medeltida kyrkor.
- Hur skall målningarna behandlas? Vilka för och nackdelar finns i olika alternativ med avseende på autentisk trovärdighet, publikdragande effekt, kostnader? Vilka möjligheter finns att fotografiskt projicera målningarna efter foton eller efter kopior, på olika typer av underlag eller direkt på väggbrädorna? Vad skulle det innebära att måla dem på det sätt de utfördes en gång, med pensel och färgpigment? Kan man få tag i autentiska färgpigment, och vad kostar de? Vilka alternativ i det moderna färgutbudet står till buds, och hur påverkas resultatet om man väljer sådana? Hur lång är hållbarheten? Vem skulle kunna utföra detta arbete med den konstnärliga och tekniska skicklighet som krävs? Är det möjligt att utgå från Hans Peter Hedlunds rekonstruktion av den ursprungliga färgskalan? Hur ska man förhålla sig till de partier som förstörts eller är ofullständigt dokumenterade – lämna dem tomma eller rekonstruera fritt?
- Vilken inredning skall kyrkorummet få? Beroende på den period man valt gäller att finna en trovärdig lösning och iscensätta den så att rummet fungerar för besökarna. Ljussättning, ev. ljudanläggning, säkerhet, brandskydd etc. ska utformas så att rummets atmosfär ger en stark och autentisk upplevelse.

Alla dessa problemkomplex bör baseras på noggranna överväganden. Seminarier och samråd med specialister bör hållas kontinuerligt för att förankra besluten vetenskapligt. En noggrann tidplan bör upprättas för när besluten senast måste tas. Kostnaderna för expertgruppens studier och resor och för seminarierna bör kalkyleras och budgeteras.

Upplevelsen av kyrkan i landskapet och interiörens atmosfär och rumslighet är omöjlig att återskapa i text och bild. Syftet med att återuppbygga kyrkan är just detta, att återge kyrkplatsen dess centrum och ge besökaren möjlighet att träda in i ett medeltida kyrkorum.

Kyrkplatsen idag

Södra Råda gamla kyrkplats ligger i utkanten av åkermarken sydväst om en bergkam där bybebyggelsen ligger uppradad. Den gamla byplatsen ligger en bit ifrån kyrkan. I det öppna landskapet har kyrkan varit ett väl synligt landmärke som rest sig högt över den övriga bebyggelsen.

När man idag närmar sig kyrkplatsen har den karaktären av den byggarbetsplats den idag är. På den gamla kyrktomten finns ett nylagt syllvarv till den nya kyrkobyggnaden utlagt på en nylagd kallmurad stenfot, som i sin tur vilar på resterna av 1913 års grundläggning. Väster om kyrkan finns en iordningställd yta för virkesbearbetning och ett upplag för timmer. Ytan är täckt med en kraftig, blå markduk för att förhindra att man får grus och sand i timret vilket slöar verktygen.

I anslutning till upplaget, söder om kyrkplatsen finns en duktäckt markyta som är iordningställd för den pedagogiska programverksamheten.

Den äldre grusplanen nordöst om kyrktomten ger ett rörigt intryck. Här finns en envånings, rödfärgad servicelänga med flackt sadeltak som inrymmer två toaletter, pentry med sittplatser för 4-6 personer samt ett mindre förråd. I pentryt kan man brygga kaffe för en mindre grupp. Toaletten är inte handikappanpassad.

Längs vägen finns två röda, sammanbyggda byggbaracker som utgör tillfällig mottagningsbyggnad. De inrymmer samlingsrum för grupper med information om kyrkan och en liten butikshylla samt ett mindre rum där maximalt 30 personer samtidigt kan ta del av en datorpresentation på storbildsskärm. I utställningen finns också två rekonstruktionsmodeller av kyrkan och kyrkplatsen samt bilder på målningarna. En ramp för rörelsehindrade finns framför ingången. Barackerna är endast mycket enkelt iordningställda och inredda. Den temporära lösningen andas inte samma kvalitet och ambition som man signalerar i rekonstruktionen.

Mellan de båda byggnaderna finns en gård som till största delen är bebyggd med skärmtak i stolpverk. Under ett av skärmtaken mellan byggnaderna lagras nedmärkt brandskadat virke från kyrkan vilket använts för att tolka konstruktionen. Under de övriga två skärmtaken har man under sommaren haft stationer för den pedagogiska verksamheten där man spåntat spån, skrätt och spräckt virke. Längs planens nordöstra gräns finns en bra skärmtutställning om kyrkan, väderskyddat genom inplastning.

Planen tjänar också som bilparkering. Platsen gör med sina virkesupplag och enkla, ej samordnade byggnader ett mycket tillfälligt och oordnat intryck. För enskilda besökare och för mindre grupper fyller dock byggnaderna sin funktion.

Vid själva besöksmålet, den växande kyrkorekonstruktionen, skyddas de utlagda stockvarven av enkla intäckningar under lågsåsong. Markduken gör det möjligt att ta sig runt bygget utan att trampa i lera och jord.

Verksamhet idag

Under 2007 har startskottet gått för det egentliga rekonstruktionsarbetet efter att verksamheten i flera år har utgjorts av efterforskningar och utgrävningar. Intresset från press och allmänhet att ta del av detta smått osannolika projekt har varit stort.

Projektet deltog i en större hantverksmessa i Tyskland där man fick stor uppmärksamhet. En skrift om Södra Råda (svensk, engelsk och tysk version) framställdes våren 2007, liksom en folder att sprida till turistorganisationer mm. En större publikation som redovisar resultaten av samtliga undersökningar efter branden är under arbete.

Rekonstruktionsfasen inleddes efter genomförda förundersökningar samt projektering i mars 2007 under ledning av timmerman Robert Carlsson. Under våren tog man fram sex rekonstruerade uppsättningar timmermansverkstyg, så som de skulle kunnat se ut när kyrkan uppfördes. Yxornas utformning har föregåtts av äldre verktygsstudier och smidesexperiment. Under våren påbörjades rekrytering av kunniga timmermän från hela landet som skulle kunna ha intresse av att delta i arbetet. Man lyckades slutligen anställa fem, som deltog av och till i arbetet. Den gamla stengrunden från 1913 har kompletterats med ny utvald fältsten med stöd av fackexpertis i form av Sten Steinbach från Blekinge. Arbetet utfördes av ett lokalt markentreprenadföretag.

Den 15 maj lades den första syllstocken i långhuset i närvaro av ett stort antal inbjudna. Arbetet uppmärksammades både i lokala media och i TV. Under juni blev det första stockvarvet i långhuset klart, i augusti i koret. Byggnadsarbetet har pågått under några få veckor under sommarsäsongen.

Platsen har varit bemannad och öppen för besökare under maj – augusti och under större delen av denna tid har man haft programverksamhet igång. Ett antal säsongsanställda guider har arvoderats av stiftelsen genom Västarvet. Man har lyckats knyta till sig mycket kunniga guider genom att anställa elever från Dacapo Hantverksskola i Mariestad. Besökarna har kunnat komma när som helst under öppettid och möta kunniga guider på platsen. De historiska guiderna har på ett mycket inlevelsefullt sätt berättat om kyrkan, målningarna och kyrkans historia så att besökarna nästan kunnat känna att de var inne i kyrkan.

Hantverksguiderna har kompletterat berättelsen genom att utifrån besökarens intresse berätta om material, tekniker och svårigheter i rekonstruktionen. Besökaren väljer själv hur länge han vill stanna och får i princip så mycket tid och uppmärksamhet han vill ha. Man har haft särskilda stationer för barn där de fått pröva att bygga upp en timmermodell av kyrkan.

Mottagandet, servicen och guidningarna har fått mycket gott betyg. Man har fått det där extra som gör att man minns sitt besök i Södra Råda. Det finns besökare som stannat en hel dag och tagit del av allt som finns att göra.

Totalt har ett antal personer arbetat deltid i projektet under 2007;

- 1 projektledare
- 1 projektsamordnare (besöksmålsutvecklare)
- 1 skolprojektsansvarig
- 3 planering hantverksskommunikation
- 1 ansvarig byggledare
- 2 historiska guider
- 7 hantverkare i rekonstruktionen
- 3 hantverksguider

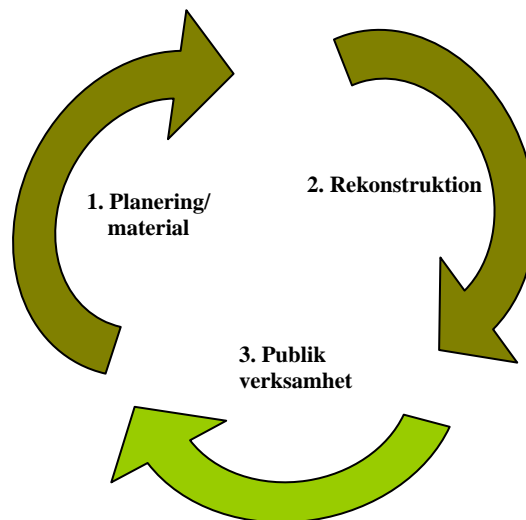
Under sommaren har man hållit en flerdagarskurs i historiskt hantverk med tjärbränning, skrädning och annan äldre teknik och verktyg som samlade åtta deltagare. Dessa fick under flera dagar ta del av en fantastisk kunskap till det otroligt låga priset 800 kr.

Under försommaren anordnades en intressant kurs i historisk skogshantering där man hade bjudit in expertis från Norge som förmedlade sina kunskaper kring att fälla med yxa och transportera ut timmer ur skogen med häst. I kursen deltog åtta personer varav flera varit engagerade i sommarens verksamhet.

Under sommaren hölls ett seminarium om takspån med syftet att samla kunskap om utformning av takspån och tekniker för framställning. Under sommaren har man också haft en föreläsningsserie med fyra föredrag av experter, som samlade stor publik

Verksamhet med skolbesök för åk 3 och 6 från Gullspångsskolan har fortsatt som tidigare år. Årets besöksiffror på kyrkplatsen (cirka 4000 personer) överträffar fjolåret med ca 30% (bilaga).

Olika verksamhet och olika målgrupper under året.



Verksamheten i Södra Råda har i dagsläget olika karaktär under året.

Verksamheten vid Södra Råda varierar idag över året.

1. Under höst och vinter har kommande arbeten planerats. Fältstudier och källforskning har skett både med utgångspunkt i bevarat material, fotografier mm samt genom studier av andra byggnader från samma tid,. Under vintern beräknas materialkrav och materialåtgång. Timmer ses ut i skogen och avverkas under vintern.

I denna fas deltar endast ett fåtal personer som är nära knutna till arbetet. Kunskapsutbyte sker med andra experter inom fältet, även internationellt. Delar av processen har skett i kurs- och sseminarieform i Södra Råda, men även på andra platser.

2. Under våren och försommar utfördes årets planerade etapper. Under arbetet väcks nya frågeställningar och man tvingas till ställningstaganden som kräver reflektion och ytterligare efterforskningar. Försök under 2007 visar att åtminstone timmerarbetena måste utföras under våren, innan virket blir för torrt, varför den spännande

rekonstruktionsfasen till stor del är avslutad för säsongen när besöksströmmarna börjar öka.

Få personer har varit involverade i det fysiska utförandet. I seminarier och kurser har yrkesverksamma inom fältet utbytt erfarenheter och utfört rekonstruktionsövningar av bland annat spån. Ströbesökare dyker upp även under lågsäsong, och viss publik aktivitet har genomförts i samband med intressanta etapper i arbetet..

3. Under maj-september (med tyngdpunkten i juli-augusti) kommer de flesta besökarna. De har kunnat ta del av årets genomförda arbeten och i bästa fall fått bevittna något moment i den skarpa rekonstruktionen. Här kompletterades besöksmålet med guidning och programverksamhet som sker vid sidan av rekonstruktionen.

Under sommaren kommer en mycket blandad publik. Många har säkert ett brinnande intresse för hantverk och kyrkohistoria, men merparten är nyfikna på att se vad som händer i verkligheten i Södra Råda efter att ha hört talas om det av andra. Några stannar bara till några minuter, medan andra stannar flera timmar.

Man har inte tagit någon avgift för besöket eller guidningarna. Istället har det funnits möjlighet att lämna ett frivilligt bidrag till verksamheten. Inkomsterna från detta har inte varit obetydliga och vissa besökare har skänkt relativt stora belopp. I utställningsbaracken har man kunnat köpa skrifter och en CD-Rom med den uppgraderingsbara multimedieproduktion som visas i utställningen.

Om man dividerar projektkostnaden för 2007 med antal besökare får man fram en kostnad på drygt 500 kr/besökare. Det är en hög siffra, men fullt jämförbar med flera andra mindre museer och kulturinstitutioner. Programverksamheten i Södra Råda håller en mycket hög kvalitet, men det är naturligtvis en dyr verksamhet med hög personaltäthet i förhållande till antal besökare.

Varför skall man bygga upp något som är borta?

Varför rekonstruktion

Södra Råda framstår idag som landets mest ambitiösa och spännande rekonstruktion av en timmerbyggnad. Den kommer att ge ny kunskap om medeltida kyrkobyggnade i timmer – ett spännande och unikt kulturarv även i internationellt perspektiv.

Rekonstruktionen sker inte primärt för att återuppföra en byggnad som försvunnit. Rekonstruktionen är en kunskapsprocess där varje åtgärd kräver noggrann efterforskning, analys och ställningstagande. Utförandet av hantverket är endast en länk i kedjan – men det är den som syns.

Södra Råda får betecknas som en i jämförelse med andra, relativt väl dokumenterad byggnad. Här finns foto, uppmätningar och skisser gjorda under flera perioder. Ändå märker de som skall utföra rekonstruktionen att kunskapen har stora luckor. Man kan helt enkelt inte rekonstruera byggnaden utifrån det upprättade materialet. Genom att studera övriga bevarade medeltida timmerkyrkor kommer man en bit längre, men faktum kvarstår – det är i den situation man måste välja material, teknik och gestaltning som kunskapen vävs samman till en helhet. Om denna process är det intressant att berätta. Den nyanserar vår bild av vad kunskap är och uppgraderar det som av många uppfattas som utförande.

Rekonstruktioner är ett sedan länge omtvistat område inom kulturmiljövården. Det har sedan uppgörelsen med 1800-talets stora hårdhänta kyrkorestaureringar uppfattats som oseriöst och etiskt tvivelaktigt. På senare år har rekonstruktionen som metod utvecklats avsevärt inte minst inom den experimentella arkeologin, och man har kunnat påvisa att den lett till ny kunskap vi svårligen kunnat bygga upp på annat sätt.

Även inom bygghantverket har rekonstruktionen som metod börjat vinna terräng. Gunnebo slotts resa tillbaka till 1700-talets projektering och Mälsåkers slotts återskapade barockprakt är bara några exempel. Internationellt har rekonstruktioner pågått länge och kanske blivit mera accepterade.

Varför i Södra Råda

Byggnader har historiskt fått sin prägel utifrån lokala förutsättningar. I mötet mellan idé och praktisk verklighet får byggnaden sin karaktär. Materialtillgång, hantverkarskunskap, ekonomi, kulturella kontakter påverkar utformningen. Det är detta möte som är intressant att berätta om. Det är i detta möte människors livsvillkor och värderingar framträder. Det är i detta möte vi i bästa fall kan känna kontakt med dem som inte längre finns. Den historien vill vi berätta och det kan bara göras i sitt sammanhang. Annars reduceras kunskapen till ren teknik.

I Södra Råda kan man möta världen utifrån platsen och se det lilla i det stora. Det kräver närhet, äkthet. Det kräver ett sammanhang – och det finns här.

En annan aspekt är önskemålet från både nationella, regionala och lokala aktörer att skänka Gullspångsborna något tillbaka efter det att den gamla kyrkan brann. En ny byggnad och ett internationellt projekt att identifiera sig med. Ett projekt som åter sätter platsen Södra Råda på den internationella kartan. Det finns också en förhoppning att en satsning av offentliga medel kan stimulera lokal och regional tillväxt. Nordöstra delen av Västra Götaland har redan en profil mot bygghantverk genom den verksamhet som Göteborgs Universitet utvecklar i Mariestad.

Förutsättningarna att utveckla verksamheten – SWOT-analys

<p style="text-align: center;">Styrkor</p> <ul style="list-style-type: none"> • En vacker, idyllisk och rofylld plats • Ett internationellt och nationellt välkänt kulturarv • Rekonstruktionen av kyrkan genererar intressant verksamhet under många år. • Rekonstruktionen väcker intresse även internationellt. • Knyter an till ett stort medeltidsintresse hos allmänheten. • Stort intresse för hantverk och byggnadsvård hos allmänheten. 	<p style="text-align: center;">Svagheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Drivande entreprenör saknas • Finansiering av verksamheten oklar • Platsen ligger långt från andra stora besöksmål som hjälper till att dra besökare • Det finns ingen verksamhet på platsen som man kan koppla till • Ingen utbyggd infrastruktur för turism i närområdet; boende, mat, kommunikationer • Svag förankring bland möjliga samverkansparter. • Inte tillräckligt tydlig politisk målsättning med satsningen på kommunal nivå.
<p style="text-align: center;">Hot</p> <ul style="list-style-type: none"> • Överoptimistiska bedömningar av allmänintresset vid planeringen • Hantverkskunskapen blir mindre integrerad i verksamheten när kyrkan är färdigbyggd • Rekonstruktionen tar alla resurser så att inget blir över till program • Andra besöksmål i denna del av regionen mer attraktiva för den som söker medeltidshistoria. Stor konkurrens om besökare i Västsverige • Verksamheten planeras av kulturorganisationer med alltför svag koppling till lokalbefolkning och andra aktörer i området. 	<p style="text-align: center;">Möjligheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • En långsam och stabil utveckling av besöksmålet som tydligt följer rekonstruktionsarbetet. • Vi presenterar ny kunskap, som intresserar fackkompetens och press. • Vi kopplar samman natur- och kulturupplevelsen och stärker profilen för detta område. • Bidrar till en lokal identitet och sammanhållning i bygden. • Södra Råda förknippas med kunskap, kvalitet och kulturupplevelser.

Framgångsfaktorer

Äkthet - autenticitet

Skall man välja några nyckelord som fångar Södra Råda projektets kärna kommer begreppet *äkthet* fram som det kanske viktigaste. Det kan kännas främmande med tanke på att vi talar om en rekonstruktion av en försvunnen gammal byggnad, men äkthet (eller autenticitet) kan ha många dimensioner. Den gamla kyrkan var självklart autentisk/äkta. Besökaren kunde instinktivt känna kontakten med timmermän, målare och brukare genom århundradena och se sitt liv som en länk i en lång kedja. Det gav Södra Råda kyrka en särställning.

Framtidens besöksmål måste ge samma känsla av äkthet. Idag handlar det om autenticitet i materialval, hantverkstekniker, och utförande. För besökaren får det inte finnas några tvivel om att det som är rekonstruerat bygger på ställningstaganden utifrån en vetenskaplig grund – utifrån vår kunskap idag.

Rekonstruktionen av inredning och målningsskrud är mer problematisk, och det råder skilda uppfattningar om hur man skall förfara. Oavsett hur man väljer att göra kommer reproduktioner av målningarna att visas i någon form, i kyrkan eller i besöksbyggnaden, och deras bildspråk och symbolik ger utgångspunkt till rika upplevelser och inblickar i medeltidens värld. Även diskussionen om tillvägagångssättet och de tekniska experimenten att visa målningarna kan väcka stort intresse och kan innebära en museipedagogisk och AV-teknisk utveckling.

Sammanhang

I Södra Råda belyses sambanden mellan landskap bebyggelse skog – material – teknik. Besökaren kan följa processen från skogen till färdig byggnad och förstå materialvalets betydelse för teknik, utformning och estetik. I berättelsen om Södra Råda kyrka knyts en liten socken i södra Sverige närmare den katolska kyrkans och kontinentens kulturhistoria.

Det personliga mötet

I mötet mellan besökaren och den kunniga guiden som brinner för sitt ämne får man en unik kvalitet i besöksmålet. Guidningarna anpassas efter besökarens intresse och har ingen given början – inget givet slut.

Lugn och stillhet

Vi kan idag inte föreställa oss hur medeltidsmänniskan uppfattade platsen och kyrkan, men nutidens besökare fascinerades av platsens *lugn och stillhet* som ger besöket en särskild atmosfär. Känslan av att träda in i en annan värld får inte försvinna i iver att berätta en historia för besökaren. Till skillnad från många andra platser finns just det lugnet i Södra Råda. I ett Europeiskt perspektiv är detta unikt.

Kunskapande

I den inledande fasen och rekonstruktionen är forsknings- och kunskapsperspektivet tydligt. Man lär sig mycket om medeltida byggteknik och om människans villkor genom att rekonstruera redskap, metoder och utformning. Detta måste leva vidare även efter det att rekonstruktionen är klar. Kyrkobyggnaden, kyrkorummet och målningarna är outtömliga källor till kunskap om medeltidens kyrkliga liv och trosföreställningar, som kan presenteras i utställningar, filmer, kurser och föredrag.

Utgångspunkter för utveckling av Södra Råda projektet

- Det behövs en aktör som driver projektet framåt

I avvaktan på programutredningen står detta stilla. Därefter måste man hitta en entusiastisk, drivande organisation som förmår utveckla besöksmålet. Oavsett vem denna är måste man också driva frågan aktivt från Gullspångs kommun.

- Man måste ta tillvara och utveckla ett lokalt engagemang

Erfarenheten från utveckling av kulturturistiska besöksmål är att kopplingen till lokalsamhället och förankringen i närområdet är en av de viktigaste framgångsfaktorerna. Detta har betydelse både för att skapa legitimitet och för att de ideella insatserna skall kunna komplettera och avlasta verksamheten. Inom kommunen har diskussioner inletts i samråd med näringslivsstrateger för att finna vägar att genom Södra Råda befrämja den lokala utvecklingen och komplettera utbudet för besökare.

- Verksamheten behöver sannolikt ökat stöd från offentliga medel

Dagens rekonstruktions- och programverksamhet är resurskrävande och dyr. För att finansiera fortsatt drift och projektutveckling krävs en ökad finansiering

- Man måste etablera nära samverkan med andra lokala besöksmål och entreprenörer. Södra Råda kommer sannolikt inte att själv kunna attrahera en större mängd besökare.

Man har en tydlig men begränsad målgrupp som till viss del är internationell, vilka kommer att åka till området bara för att besöka kyrkan. Det är inte troligt att den kommer att vara mångdubbelt större än det antal som besökte den autentiska kyrkan.

- Man måste lösa en del av infrastrukturen för besökare

Bättre skyltning vid väg 26 drar in besökare. Allmän uppsnyggning av plats och lokaler oavsett framtida ambitionsnivåer. Bättre information om andra besöksmål i området, matställen, boende mm.

- Kalkyl och etappindelning för rekonstruktionen

En realistisk kalkyl för rekonstruktionskostnaderna och etappindelning måste göras för att få med nya finansiärer. Prislapp på varje etapp och idéer om hur vilka finansieringsvägar man kan gå.

Målgrupper/behov

Vid många besöksmål beskriver man en utveckling från en snäv kärngrupp med specialintresse till en allmän besökstillströmning när informationen om besöksmålet spridit sig från kärngruppen till större grupper. Några platser blir sedan närmast obligatoriska stopp för utflyktsbussar och en bred allmänhet – en plats man skall ha varit på (även om man inte kan relatera den till något). Om Södra Råda kyrka skulle utvecklas på detta sätt kommer man att få ta ställning till detta efterhand. Vi menar att man inte kan dimensionera anläggningen utifrån en stor besöksmängd redan från början.

En både kostnadseffektiv och strategiskt klok väg är att initialt rikta sig till en

snäv målgrupp av kyrkobyggnadsintresserade och personer med intresse för äldre byggt teknik, och gör dessa delaktiga i utvecklingen av besöksmålet. Efterhand kan målgruppen utökas till att omfatta personer intresserade av medeltida måleri och kyrkoliv.

I den programspecifikation som utarbetats för Södra Råda-projektet har fyra målgrupper identifierats.

Lokala och regionala bygden

Kyrkobyggnaden och anläggningen bidrar till en lokal identitet. Uppmärksamheten och besöksnäringen gynnar det lokala och regionala tillväxten.

Målgruppen innefattar både en bred allmänhet och lokala och regionala samverkansparter. Allt fler kommer att bli intresserade av att besöka detta spektakulära bygge i takt med att rekonstruktionen fortskrider. Historien som berättas om rekonstruktionsarbetet och information om tekniker och ställningstaganden i kunskapsuppbyggnaden räcker långt för att tillfredsställa förstagångsbesökaren. Eftersom kunskapen ständigt byggs på, kyrkan växer fram och nya tekniker och moment introduceras förändras berättelsen ständigt och ett återbesök ger nya upplevelser för den som varit här tidigare. Det nuvarande konceptet håller många år och kommer att finslipas efter hand. Det krävs en uthållighet i verksamheten under ett antal år. Det tar tid att etablera platsen.

Lokal identitet bygger på delaktighet. Den lokala bygden kan integreras mera i projektet. Studiecirkelverksamhet, föreläsningar och specialvisningar är ett bra sätt att förankra verksamheten lokalt och dra nytta av det lokala intresset. I utvecklingen av många andra besöksmål har en vänförening varit en viktig part i förankringen.

Om intresset för Södra Råda skall gynna den lokala näringen behöver man knyta en mängd kontakter på lokalplanet både med annan besöksnäring, med näringslivet i stort och framför allt förankra verksamheten i politiken.

För att hålla uppe intresset för projektet måste rekonstruktionen gå framåt i en inte alltför långsam takt. Tidplanen och stegen i projektet måste vara tydliga för att kunna integreras i annan regional och lokal utveckling och samordnas med politiska beslut. Många människor ser säkert målet – en återuppförd kyrka- som det primära och kanske inte har förståelse för processens alla steg. Kyrkan var en viktig del av den lokala identiteten – den vill man ha tillbaka.

Forskarsamhället

Den kunskap som byggs upp leder forskningen om medeltida byggande och kyrkohistoria vidare. Genom spridning i undervisningssystemet når det skolor.

Genom Södra Råda-projektet tillförs både medeltidsforskning, kyrkohistorisk forskning och byggnadshistoriska forskning mycket ny kunskap. Kunskapen byggs upp dels genom undersökning av arkivmaterial, studie av andra byggnader och kontakter mellan de personer och institutioner som involveras i projektet. Den största källan till kunskap är kanske den som byggs upp i rekonstruktionsprocessen. Valet av verktyg, försök att fälla och transportera timret ur skogen med autentisk teknik, experimenterandet med lyftteknik och diskussionen kring konstruktionsalternativ leder oss vidare i förståelsen för det medeltida samhällets byggande. För att denna kunskap skall vara kvalitativ och användbar måste åtminstone delar av rekonstruktionen att genomföras med denna höga ambition. Att återuppföra en byggnad i timmer som av lekmannen uppfattas som en fullgod rekonstruktion är ingen utmaning, den kompetensen finns redan väl utbredd.

En autentisk rekonstruktion tar tid eftersom den kräver omfattande efterforskning och sökande efter material av rätt kvalitet. Den kostar därmed mycket pengar. Ur forskningshänseende är det inget större problem att rekonstruktionen tar tid. I en långsam process kan ny kunskap arbetas in i kommande etapper.

Hantverkare

Genom att hantverkare deltar i rekonstruktionen byggs kunskapen upp och traderas. Detta gynnar andra restaureringar

Idag finns det ytterst få restaurerings- och rekonstruktionsprojekt med så här hög ambitionsnivå där de duktigaste hantverkarna kan mötas och byta erfarenheter. Sådana projekt behövs om vi skall kunna utveckla och sprida dessa smala spetskunskaperna till fler och återerövra utdödd teknik. Om man kan använda Södra Råda som en bygghytta där kunskapen byggs upp samtidigt som kyrkan gynnar detta andra restaureringar i hela landet och kanske även internationellt.

Samtidigt är detta en mycket smal nisch och vi har sannolikt inte särskilt många framtida restaureringar där dessa hantverkare kan få utöva sina spetskunskaper. Merparten av de arbeten som utförs ute i samhället är relativt enkla timmerarbeten som inte kräver denna djupkunskap eller där ekonomin inte tillåter denna ambitiösa inriktning.

De repetitiva momenten i rekonstruktionen får inte ta så lång tid att man får svårt att rekrytera nya hantverkare eller hålla uppe intresset hos dem som varit involverade nu. Annars är takten i rekonstruktionen inget problem.

Nationella och internationella besökare.

Kulturhistoriskt intresserade besökare med intresse för medeltida kyrkor, samhälle och byggteknik.

Rekonstruktioner i allmänhet är inget häpnadsväckande i ett internationellt perspektiv. Det är den höga ambitionsnivån och den speciella byggnadskategorin som väcker intresse långt utanför södra Sverige.

De få bevarade medeltida timmerkyrkorna utgör ett unikt kulturarv i ett internationellt perspektiv. Det är ett kulturarv med rötter i Europa som knyter Sverige och kontinentens historia närmare varandra. Nordens timmerbyggnader är exotiska för internationella besökare. Byggnaderna i landskapet där man så tydligt ser hur skogens träd fogats samman till en byggnad visar ett sammanhang som man inte kan uppleva överallt i ett tätbefolkat Europa.

Södra Råda med sina unika målningar var kända långt utanför landets gränser och omtalade i ett flertal internationella guideböcker. Rekonstruktionen har potential att bli lika uppmärksam i ett internationellt perspektiv.

Rekonstruktionen i sig är intressant att följa även för den långväga besökaren. Till skillnad från dem som kommer från närområdet är det inte självklart att man återkommer år från år och ser hur kyrkan växer fram. Det är inte heller självklart att man kan sätta in Södra Råda kyrka i ett sammanhang utan att ha bred kunskap om den nordiska medeltiden. Till skillnad från de regionala besökarna kanske man inte tar del av övrig medeltidsturism som kompletterar berättelsen i Södra Råda. Man måste kanske ha ett fördjupningsmaterial som ser lite annorlunda ut än för lokalbesökaren och all information måste dessutom vara flerspråkig.

Förutsättningar för besöksmålsutveckling i Södra Råda

Andra verksamheter i närområdet.

Inom Gullspångs kommun är antalet utbudspunkter begränsat. Hela nordöstra delen av Västra Götaland har en svag representation av museer, besöksmål och kulturinstitutioner som drar turister. Besökarna är dock inte känsliga för länsgränser och det finns anledning att knyta närmare kontakt med några platser och nätverk i både Värmland och Närke. I Närke, Askersund och Laxå, finns ett aktivt turistnätverk inom Tivedenområdet. Det är delvis inriktat på naturturism, men innehåller också aktörer inom kulturturismen.

Mer information finns på www.tiveden.se

Vandrings- och ridleder

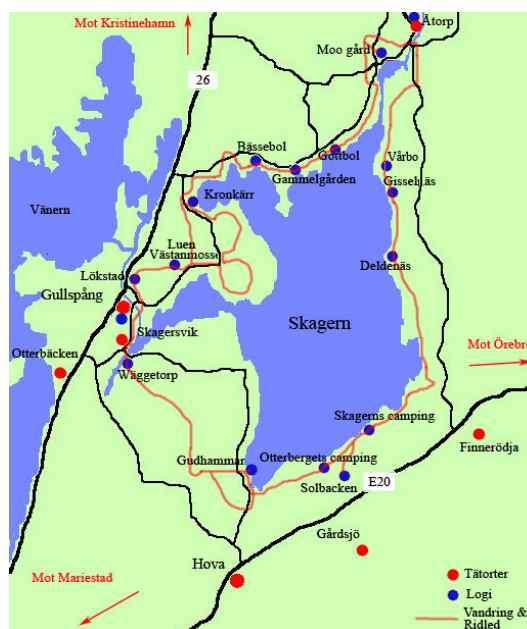
Inom tursitnäringen i Tivedenområdet har man utvecklat ridleder och hästturism. De nuvarande ridlederna sträcker sig inte över länsgränsen, men det är bara ett par mil till Södra Råda från dessa.

www.ridledertiveden.se

Skagern Runt

I närområdet av Södra Råda finns ett besöksmålnätverk kallat Skagern Runt. Inom detta samverkar mindre besöksmål i Södra Rådas omedelbara närhet. En av aktiviteterna är en utveckling av leder genom Föreningen *Vandring och Ridled Skagern Runt*. Lederna går i anslutning till Södra Råda och det finns länkning från hemsidan till projektet. Paketerbjudanden är inte utvecklade.

www.skagernrunt.se/



Medeltidsturism

Medeltidsturismen, som har fått starkt stöd av Arnböckerna växer åter i samband med lanseringen av TV-serien. Flera kommuner i denna del av länet arbetar aktivt för att utveckla denna gren av kulturturismen.

Kulisser och filmhus från Arnproduktionen har köpts in av Götene kommun för att bilda en medeltida upplevelsemiljö. Först planerades en riddarby i Forshem, men detta har senare lagts på is eftersom platsen bedömdes olämplig. Götene kommun har därför beslutat att istället placera anläggningen ett stycke norrut, vid vägskalet riksväg 44 och E20.

Merparten av platserna i Arnberättelserna ligger mera centralt i Västergötland mellan Billingen och Kinnekulle. Det finns några få besöksmål i Arnpaketet som är möjliga att knyta an till geografiskt. Forsvik är ett av dem. I Arns fotspår är ett etablerat och framgångsrikt nätverk för medeltidsturism i Västsverige kopplat till böckerna om Arn. Några kommuner i området har slutit sig samman för att utveckla denna verksamhet.

Även om Södra Råda är geografiskt perifert i förhållande till Arnplatserna finns det en stor potential att marknadsföra "ett medeltida kyrkobygge" mot denna målgrupp. Särskilt som man kan erbjuda fördjupning och prova-på-aktiviteter i medeltida hantverkstekniker.

/www.arnmagnusson.se/

I Rudskoga några kilometer norr om Södra Råda har Rudskoga Hembygdsförening och Kristinehamns Medeltidsgille påbörjat uppförandet av Boåsen medeltida by, med en kopia av ett medeltida långhus med bodar. Byggnaden uppförs i timmer med torvtak. Ambitionsnivån och kunskapen ligger långt efter Södra Råda, men platsen kan hjälpa till att dra besökare till området.

*Kontakt: Kristinehamns Medeltidsgille, c/o Hans Ekeröth, Sjöviksgatan 3 68137
Kristinehamn, tel 0550-164 74, 070-5762614*

Det finns inte så många andra turistaktiviteter i Gullspångs kommun. Riddarveckan i Hova är den verksamhet som närmast anknyter till Södra Rådas verksamhet, men det är en tillfällig aktivitet som också har inslag som ligger långt från Södra Rådas inriktning. Man kan ändå inte blunda för att veckan samlar drygt 100 00 besökare.

Göta Rike

Under 2003 genomfördes, inom ramen för tillväxtavtalen i Skaraborg, en utvärdering av Arnturismen. I rapporten lyfts strategier för att fortsätta utveckla besöksnäringen kring Arn. Ett av förslagen var att utveckla samarbetet mellan Västra Götaland och Östergötland och lyfta fram personer, händelser och platser av gemensamt intresse.

Göta rike är ett samarbetsprojekt mellan Östergötlands län och Västra Götalandsregionen som ska syfta till att göra medeltiden tydlig på båda sidor om Vättern. Samarbetet drogs igång 2004 och är uppdelat i tre temaområden: Birger Jarl, Eriksgatan och Pilgrim. Birger Jarl är en intressant person som förenar de två länen och som är känd för allmänheten. Eriksgatan är ett tema som syftar till att återuppväcka de medeltida vägarna genom länen. Det tredje temat, Pilgrim, syftar till att utveckla pilgrimsfärder genom länen. Själva Turistsatsningen startade sommaren 2007 och ska pågå fram till den stora finalen 2010, då 800-jubiléet av Birger Jarls födelse firas.

Operativt ansvariga för Göta Rike är Västergötlands museum och Länsstyrelsen i Östergötland tillsammans med respektive turistråd, Skara stift, Östsam och Linköpings universitet. För södra Rådas del kan man hitta nätverk genom vägar- och pilgrimsvägar.

Pilgrimsled – en långsam länk mellan rofyllda platser

Ett sammanhang där Södra Rådas kvalitéer passar väl in är pilgrimsvandringar.

Pilgrimsvandringar blir mer och mer populära även i Sverige. Man betonar lugnet, samvaron, sökandet efter sitt eget jag – frågor som är viktiga vare sig man har en kristen tro eller inte. I Västsverige anordnas mindre pilgrimsvandringar idag. En samverkan kring en pilgrimsvandring i Skara Stift finns. Ledens sträckning är cirka 40 kilometer och går mellan S:t Olofs kyrka, Mösseberg, Östra Tunhem, Gudhem, Ingatorp, Sätuna, Hornborgasjön,

Heljesgården, Billingen, Varnhem.

Längs leden finns möjlighet till förtäring, proviantering och övernattnig. Någon permanent led finns ännu inte utstakad men planer på en sådan finns.

Den som vill kan lösa ett pilgrimspass där man samlar stämplat från de platser man besökt.

Kyrkor

En halv mil söder om Hova ligger Älgårås kyrka som är den äldsta träkyrkan i Västergötland med ursprung i medeltidens senare del. Kyrkan är ombyggd och tillhör inte de bäst bevarade medeltida timmerkyrkorna, men är en av de få som finns kvar i landet och har därför en tydlig koppling till projektet. Kyrkan är spånklädd och rödfärgad precis som Södra Råda.

Äta och bo

Möjlighet till boende finns på Vandrarhemmet i Gullspång liksom restaurang och café. På Ribbingsfors herrgård finns golfbana med restaurang och boende.

Stråk och besöksströmmar

Södra Råda kyrka ligger inte i omedelbar anslutning till några turiststråk. Den ligger inte ens längs någon naturlig genomfartsväg längre. Förutom besökare som redan känner till platsen utgörs trafiken av boende. Man måste förmå turisterna att ta en avstickare från den naturliga vägen. Det är dock bara 5 km ut till väg 26 mellan Gullspång och Kristinehamn.

Inlandsvägen är den naturliga vägen upp mot Dalarna från mellersta och Västra Götaland. Väg 26 norr om Gullspång trafikeras av i medeltal 3 700 fordon/ dygn utslaget över året. För sommarhalvåret är siffran högre, beräknat till 4 700 bilar per dygn för juli. Av dessa är cirka 700 lastbilar/långtradare.

Göta Kanal passerar slussen i Sjötorp drygt två mil söder om Södra Råda. I Sjötorp finns ett nyöppnat besökscenter med turistinformation, kanalmuseum och shop. Här finns möjlighet att hyra cykel för dagsturer. Idag finns inga utbyggda kontakter och stråk som leder kanalturisterna till Södra Råda, men det skulle kunna utvecklas.

Trots att det saknas stora besöksmagneter i området är det ändå mycket besökare som rör sig i denna del av Västra Götaland. Här finns en naturturism och viss kulturturism med utövare som troligen även kan vara intresserade av hantverk. Särskilt om man utgår från skogen som råvara för hantverksutövande. För att nå dessa är det viktigt att integrerar verksamheten i befintliga nätverk för besöksmål i området och hitta sätt att komplettera andra utbudspunkter.

Vissa av de platser som nämnts ovan är sådana där dessa turistströmmar passerar. Här skall Södra Råda synas. Resurserna begränsar omfattningen av dessa insatser.

Kommunal samverkan

2008 börjar en ny stödperiod inom EU som sträcker sig till 2013. Nytt för denna period är att alla landsbygdsområden erbjuds att genomföra landsbygdsprogrammet med hjälp av Leadermetoden. En förutsättning för stöd under denna period är att kommunerna sluter sig samman i sk. lag och samverkar om strategiska utvecklingsfrågor. Gullspång, Töreboda och Mariestad och Karlsborg har inlett ett sådant arbete.

Kontakt: Mats Olsson Processledare Leader Norra Skaraborg 0511-248 70

Mer information på: <http://www.r.komforb.se/Tillvaxtprogrammet/Leader-Skaraborg2/>

Genom att driva Södra Råda projektet som en strategisk samverkansfråga i laggruppen kan man koppla in andra resurser i verksamheten.

En Skaraborgskommun som driver kulturutveckling aktivt är Falköping där bildandet av ett Megaliticentrum i Falköping står högt på den kommunala prioriteringslistan. Internationells samverkanspartner är kontaktade och regionala företrädare hjälper till att driva frågan. Initiativet och engagemanget kommer från lokalplanet och de regionala institutionerna ställer resurser och expertis till förfogande för att uppnå målen. I en region med 49 kommuner måste de regionala institutionerna koncentrera sina resurser på de kommuner som har ett starkt driv i en specifik fråga. Regionen kan inte själva driva lokala utvecklingsfrågor.

I Skaraborgs Tillväxtprogram för 2007 betonas att man skall prioritera insatser som bygger på bred samverkan mellan offentliga, ideella och privata aktörer. Likaså insatser där man kan vänta sig medfinansiering från andra aktörer.

Man prioriterar bland annat:

- Utveckling och profilering av Skaraborg som en attraktiv region för besöksnäring, boende och investeringar. I detta ingår Arnsatsningen och utvecklingen av Göta kanalområdet
- Ett annat område är *Ökad tillgång till och efterfrågan på kompetens* där man prioriterar kopplingen mellan högskola/ Universitet och lokalt näringsliv

Turisten i Skaraborg

Västsvenska Turistrådet genomförde 2004 en studie av turismen i Skaraborg. I denna konstaterades bland annat att turisterna till övervägande del var svenskar och att främst från Västra Götaland. Merparten tar sig runt med egen bil i små grupper (familj). Många hade fått tips om sevärdheter från släkt och vänner, andra från webben och från turistbyråer. Många saknade samlad information om aktiviteter, sevärdheter, mat och boende.

Merparten av turisterna stannade en eller två nätter. Förutom eget fritidshus eller övernattning hos bekanta dominerade camping. Det är också restaurang och logi som har haft högst omsättning och flest antal arbetstillfällen till följd av turismen. Aktiviteter (dit museibesök får räknas) får ta del av mindre än 10% av de medel turisterna spenderar under sitt besök, vilket skall jämföras med restaurang 26% och shopping 22%.

Gullspång ligger bland de kommuner som har minst antal gästnätter på sina boenden i jämförelse med övriga Skaraborg. Utvecklingen under 2007 pekar dock på en kraftig ökning mot 2006.

Turistrådet kunde också konstatera att det besökarna tyckte behövde förbättras inom Skaraborgs turistnäring var service, kommunikationer och marknadsföring mot lokalbefolkningen eftersom de flesta turisterna får tips på besöksmål av släkt och vänner.

Historiska platser och museer ligger högt i listan över vad som lockar svenska turister till Skaraborg. För utländska turister är detta än tydligare.

Förebilder

St Fagan National museum of Wales.

Under tidig vår 2007 gjorde en grupp från Västarvet en studieresa till Wales tillsammans med delar av regionens kulturförvaltning. Kontakter mellan de båda regionerna hade tagits redan tidigare. Syftet med resan var att studera hur en annan regional museiorganisation

En av dagarna besökte vi St Fagan National museum utanför Cardiff. National museum of Wales är som namnet antyder ett regionalt kulturhistoriskt museum vars roll kan jämföras med Västarvet.

Anläggningen i St. Fagan kan jämföras med vårt eget Skansen. På ägarna till ett äldre gods som donerats till staten har man sedan andra världskriget återskapat traditionella walesiska byggnader från 1700- och 1800-talet. Vi blev mottagna av Catrin Mears (informationschef), Geralt Nash (Senior Curator) samt Matthew Davies (programsamordnare). Efter en kort introduktion till museet gick vi en promenad på museiområdet till museets mest ambitiösa projekt just nu – St Teilo's Church.

Den medeltida stenkyrkan låg tidigare ett antal mil väster om museet och flyttades för att den låg i vägen. Den gamla kyrkplatsen låg vid ett historiskt betydelsefullt vadställe och var med undantag från en breddning av långhuset förhållandevis oförändrad sedan byggtiden.

För Västarvet visade sig detta projekt vara särskilt intressant efter som det finns direkt parallell till Södra Råda kyrka. Man hade också bestämt sig för att återskapa ett kyrkorum som det såg ut före reformationen (1510-1530) och även denna kyrka visade sig ha haft omfattande och unika målningar fast här på kalkputs. Vid vårt besök höll man på med återskapande av de invändiga snickerierna och arbetena utfördes av museets egna anställda hantverkare samt expertis utifrån. Våren 2007 planerade man att påbörja rekonstruktionen av väggmålningarna som en publik aktivitet.

Kyrkobyggnaden skulle öppnas under året, men även under rekonstruktionen hade man haft publika visningar. En tillfällig utställning som berättade om projektet var inrymd i en barack utanför. Även här skapade projektet diskussion kring rekonstruktion som metod inom restaureringsfältet. Sådana diskussioner hade funnits och de hade utifrån vad vi förstod varit livliga.

Projektet med den rekonstruerade St Teilo's Church kan säkert vara av intresse för Södra Råda. Under rekonstruktionen strävade man efter att i största möjliga utsträckning använda lika material, verktyg och teknik som man ursprungligen nyttjat. I åskådningssyfte använder man äldre lyftteknik med taljor och block.

I St Teilo's Church har man hittat två målade sviter från perioden före reformationen och två senare. De äldsta är daterade till omkring 1400. Man arbetar aktivt med sponsring både mot näringslivet och mot privatpersoner. Under sommaren har man gått ut med ett allmänt upprop att de som har gammal taktäckningsmaterial i sten gärna får skänka det till St Fagan för att användas på kyrkan.

Förutom rekonstruktionen finns det säkert en del erfarenheter att dra nytta av när det gäller diskussionen om rekonstruktion som metod samt framför att den programverksamhet man erbjudit. En stor skillnad mot Södra Råda är dock att man bara genom att bygga upp kyrkan på St Fagans museums område (en av Wales största besöksmål) når målgruppen utan extra marknadsföring.

Mera om St Fagans på: <http://www.museumwales.ac.uk/en/stfagans>

Mera om St Teilo's Church på: <http://www.museumwales.ac.uk/en/stteilo>

Västarvets verksamhet på Nääs

Mötesplats, arena där kompetensen inte nödvändigtvis finns på platsen. Här hittar man vidare till andra. Programverksamhet med aktörer utifrån samordnade av personalen. Inga resurser för utställningsproduktion. Ingen egen kunskapsuppbyggnad/forskning.

På Nääs i Lerums kommun, i dirket anslutning till E20, finns sedan 1990 Byggnadsvård Nääs. Här finns också ett distriktskontor för länets hemslöjdskonsuleter. Båda dessa verksamheter ingår idag sedan några år tillbaka i Västarvet, och är de enheter inom Västarvet som arbetar mest med kurser och programverksamhet kring traditionellt hantverk och äldre byggnadsteknik.

Byggnadsvård Nääs är landets första byggnadsvårdscentrum och är idag ett av få som drivs av offentliga aktörer. Verksamheten startade 1990 genom ett samarbete mellan Älvsborgs länsmuseum (nuv. Regionmuseum Västra Götaland), Älvsborgs länsbibliotek (nuv. Regionbibliotek Västra Götaland) och August Abrahamssons Stiftelse (en stiftelse med staten som huvudman bildat 1900). Sedan 2004 ingår BVN i Västarvet och det gamla samarbetsavtalet omvandlades till ett hyresavtal med August Abrahamssons Stiftelse.

Verksamhetsidén då som nu var att genom informationsspridning ge husägare redskap att själva ta hand om kulturarvet. Den viktigaste uppgiften är att ge råd kring materialval, renoveringsmetoder och utformning till enskilda husägare. Man anordnar också föreläsningar, seminarier och kurser inom ämnesfältet.

Byggnadsvård Nääs hyr 200 kvm kontor/bibliotek och drygt 150 kvm oisolerad utställningsyta i Källnääs från 1915 av August Abrahamssons Stiftelse. Hyran är 200 000 kr/år inkl värme. Kontoret inrymmer arbetsplats för 5 personer på övre plan.

I bottenvåningen ligger de lokaler som är öppna för besökare.

Verksamheten är öppet året runt, men högsäsongen sträcker sig från april – september. Under sommarmånaderna har man öppet sex dagar i veckan. Under höst, vinter och tidig vår är det öppet för besökare två dagar i veckan.

Det är fri entré till Byggnadsvård Nääs. Under ett år kommer det mellan 10-15 000 besökare. Merparten av dessa har BVN som mål med sitt besök, men en inte obetydlig andel är ströbesökare som slinker in under sitt besök på Nääs.

Bibliotek

Sedan 1990 har man byggt upp ett specialbibliotek kring bygghantverk, material och byggnadsvård som inrymmer närmare 4000 volymer från 1700-talet fram till idag. Biblioteket är sökbart i Libris samt via Västarvets biblioteksdatas. Man lånar ut till andra bibliotek vilket gör att böckerna är tillgängliga för lån för alla oavsett var i landet man bor. Viss utlåning till grannländerna förekommer. Under högsäsong är biblioteket flitigt använt av besökare samt som referenslitteratur vid rådgivning. Biblioteket räknas som ett av de främsta i landet inom detta område.

Hantverks och produktregister

På hemsidan www.bvn.se finns två databaser som utnyttjas flitigt. I Hantverksregistret finns drygt hundra hantverkare med specialkunskaper inom byggnadsvården såsom kakelugnsmakare, timmermän, fönsterhantverkare mm. De är ett urval av de hantverkare som finns i Västsverige, men registret är på intet sätt heltäckande. Man har ambitionen att utveckla det så att det täcker in Västra Götaland. Genom hantverksregistret förmedlas en stor mängd uppdrag till lokala hantverkare. Det finns idag inga utvecklade mätmetoder för hur stor denna volym är, men det rör sig uppskattningsvis om över 10 årsverken.

I Produktregistret kan man söka efter byggmaterial som tegel, färg, spån mm och få kontaktuppgifter med tillverkare. I registret finns drygt 200 företag.

Utställningar och produktmessa

I Källnäs gamla gymnastikhall finns en permanent byggnadsvårdsutställning med råd och tips om varsam renovering. Denna utgör ett komplement till rådgivningen.

I hallen finns också en produktmessa med drygt 40 monterplatser där företag inom fältet hyr in sig på treårskontrakt. Många kunder får kontakt med fönstertillverkare, isoleringsföretag eller andra hantverkare genom mässan.

Butik

Sedan tre år driver man byggnadsvårdsbutiken själva. Den har tidigare drivits som en privat verksamhet i huset. I butiken säljs färg, beslag, bruk, lister, golv mm. Butiken får bära sina egna kostnader och har efter tre år ännu inte gått med vinst.

Kurser

Sedan 2001 har kursverksamheten på Näs expanderat kraftigt. BVN, Hemslöjd Västra Götaland och föreningen Nässamfundet anordnar drygt 50 kurser inom slöjd och hantverk på ett år. Kurserna anordnas i samverkan med Studieförbundet Vuxenskolan i Lerum och presenteras i ett påkostat kursprogram. Merparten av kurserna hålls på Näs, men inom byggnadsvården är flera kurser förlagda till andra platser i Västra Götaland.

Kursverksamheten är i princip självfinansierande om man räknar bort tid för planering och praktiska förberedelser.

Under 2007 har uppskattningsvis 400 personer gått kurs och många av kurserna har varit på flera dygn. Det rör sig alltså om över tusen ”kursdagar” om man slår ut det över året.

Kurserna på Näs är bland de mest omfattande i landet och lockar deltagare från hela Sverige samt i vissa fall även från våra grannländer.

Priserna för kurserna kan variera, men i princip gäller 600 kr för endagskurs (6 timmar), 1050 kr för tvådagskurs. 1150 kr för weekend samt varierande för veckokurs beroende på innehåll. Kursavgiften täcker lokalhyra, viss information, arvode (lön) till kursledare samt viss marknadsföring. Kurserna på Näs är relativt billiga i jämförelse med de som bedrivs på exv Skansen där avgiften är nästan dubbelt så hög.

Rådgivning

Besökarna kommer från hela Västra Götaland (och övriga landet). De får fri rådgivning på Näs och kan boka in en timmas enskild rådgivning med den av personalen som är mest insatt i det specifika området. Under 2007 har man provat att erbjuda rådgivning ute på plats vid huset mot uppdragstaxa 600 kr/timme.

Kunderna har ofta vanliga byggnader från sent 1800-tal till mitten av 1900-talet. Frågorna rör sig kring uppvärmning, isolering, fukt i grunder, färgval mm. Mera sällan får man frågor som rör äldre hantverk och avancerad rekonstruktion. Det är värt att poängtera att den kunskap som vinnas i Södra Råda projektet inte har särskilt stor relevans i daglig tillämpning inom byggnadsvården. Det innebär inte att den inte kan vara viktig särskilda projekt.

Regional verksamhet

BVN anordnar program och kurser ute i regionen både på eget initiativ, men framför allt efter förfrågan från kommuner, föreningar och andra. Under året håller man ett stort antal föreläsningar, byggnadsvårdsdagar och vandringar på olika platser i Västsverige. I allmänhet måste man då ta ut en avgift som täcker kostnaderna.

Hantverks- och produktregistret innebär kontakter med företagare i hela Västsverige. Med nuvarande resurser kan man inte bygga upp och stärka de nätverk som skulle gynna sektorn.

Personal och finansiering

Byggnadsvård Nääs har en liten fast personalstyrka som förstärks med en – två sommarvikarier/projektanställda delar av året.

1 verksamhetsledare 100%	Anslagsfinansierad av Västarvet
1 bibliotekarie 50%	Anslagsfinansierad av Lerums kommun
1 byggnadsvårdskonsulent 50%	Anslagsfinansierad av Västarvet Drygar ut anställningen med 30% uppdragsfinansiering.
1 informatör 50%	Anslagsfinansierad via Västarvet
1 byggnadsingenjör 50%	Uppdragsfinansierad
1 butiksansvarig 65%	Uppdragsfinansierad.

Verksamhetsanslaget utöver personal och hyra är drygt 100 000 kr varav 50 000 är vikta för bokinköp till biblioteket.

Mälsåker

Mälsåkers slott i Sörmland ritades av Tessin på 1670-talet och var på sin tid en mycket påkostad anläggning. År 1945 eldhärjades slottet och därefter gjordes en hårdhänt restaurering då slottet byggdes om till arkiv.

KKH Arkitekturskolan arbetade med en restaureringsplan för Mälsåker 1990-91 där man föreslog en rekonstruktion av den ursprungliga 1600-talsanläggningen. Under åren 1993-97 drevs en bygghytta på Mälsåker med syfte med målen att restaurera slottet, bygga upp kunskap om bygghantverk och vidareutbilda hantverkare och akademiker. Inom projektet varvades teori och praktik och man höll gemensamma föreläsningar och seminarier. De inblandade bestod av en blandning av hantverkare och akademiker. Konservatorsarbetena utfördes av Raä själva. En stor del av arbetet ägnades åt diskussioner kring rekonstruktionsprinciper.

Riksantikvarieämbetet var beställare och ansvarade för projektledning. Mn var även utbildningsanordnare gentemot Arbetsförmedlingen. Raä hade stöd av en styrgrupp där även KKH Arkitekturskolan och Byggnadsindustrins Yrkesnämnd deltog. För den praktiska samordningen av bygge och utbildning upphandlades en generalentreprenör.

Under åren har fönster, paneler, stucktak återställs alt. repareras med tidsenlig teknik efter bevarade förlagor och annan dokumentation. Under 2006-2007 drivs arbetena inom ramen för Skaparkraft Mälsåker, ett Mål-3 projekt där målet är att Mälsåkers slott ska vara ett kunskapscentrum för byggnads- och teknikhistoria, för restaureringskonst och konservering.

Under pågående säsong 2007 arbetar 1 arkitekt, 6 snickare, 2-3 konservatorer, 2-3 stuckatörer (alla på korta kontrakt). Medel erhålls från EU:s Europeiska Sociala Fonder, för arbetslösa hantverkare. Staten står för några Access- och plustjänster. Raä tillsköt 1.5 Mkr denna säsong för omkostnader o material. Under hela projektet har finansieringen lösts på olika sätt i korta etapper med avbrott då projektet stått stilla i brist på medel. Det nuvarande projektet slutar sista november 2007.

Sammantaget under 1990-talet investerade staten närmare 50 miljoner kronor i Mälsåker om man räknar in satsningarna för ökad sysselsättning.

Arbetet är upplagt så att varje yrkesgrupp har en handledare. Han/hon planerar både det praktiska arbetet och seminarier/övningar. Det finns också gemensamma föreläsningar (då alla yrkeskategorier deltar). Resultaten presenteras dels i form av restaurerade delar av byggnaden, dels hantverksdokumentationer. Genom dessa blir kunskapen tillgänglig för andra.

Parallellt med bygghytan utvecklas Mäslåker som besöksmål. Man har nyligen bildat en förening, *Mälsåkers framtid*, som ansvarar för de publika arrangemangen. Under sommaren ordnas visningar för allmänheten. Den nyrestaurerade Stora salen används för teaterföreställningar och konserter. Mindre restaureringsarbeten genomförs i avvaktan på fast finansiering.

Förhoppningen är att Mälsåker i framtiden skall bli en plats för forskning och kunskapsuppbyggnad där akademiker och hantverkare möts. Man strävar efter att åter bygga upp verkstäder för de olika hantverken. Lokaler för arkiv, bibliotek och utställningar finns redan.

En grov beräkning av kostnaderna för en nystart av hyttan på Mälsåker ligger på 3-6 miljoner kronor. Projektbudgeten som den nu är utformad ligger på 10 miljoner kronor per år.

Mälsåker är en med svenska mått mätt stor satsning där Riksantikvarieämbetet och andra gått in med tillsammans betydande resurser. Trots detta har finansieringen ständigt varit ett problem och processen har varit styrd av denna. Projektuppstarter och avvecklingskostnader tar resurser som annars kunde ha använts till kontinuerlig verksamhet.

Det norske stavkirkeprogram

Vid Riksantikvaren i Oslo startades 2001 ett program för att iståndsätta de 28 medeltida stavkyrkor som bevarats i Norge. Alla är kulturskyddade och en del står på Världsarvslistan. Målet är att samtliga kyrkor ska ha satts i gott skick på tio år, med en budget på 100 milj norska kr. En byggnadshytta med specialister, både antikvarier och hantverkare, har inrättats för ändamålet. Samtliga kyrkor dokumenteras med uppmätningar, fotografering och arkiv- och litteraturstudier, och skadeinventering. Programmet syftar även till att sprida information om stavkyrkorna och öka turismen. När programmet avslutats skall varje kyrka ha en långsiktig vårdplan som kommun och fylke ansvarar för att följa, med ekonomiskt stöd från Riksantikvaren.

Det norska stavkyrkeprogrammet avser de stående autentiska stavkyrkorna. Rekonstruktionsproblematiken berörs knappast alls i programmet. Men i Södra Råda-

projektet kan man ändå ha stort utbyte av samarbete med programmet, eftersom man har stor kunskap om äldre virkeshantering, äldre verktyg och tekniker. Man gör viss nyhuggning av rötade och skadade syllar, stavar och spån, och studerar den medeltida trätekniken, dock i mindre grad timrade byggnader. Specialister från Norge kan inbjudas till seminarier, till att föreläsa och till demonstration av äldre metoder.

Riksantikvaren i Oslo samt Museet i Bergen

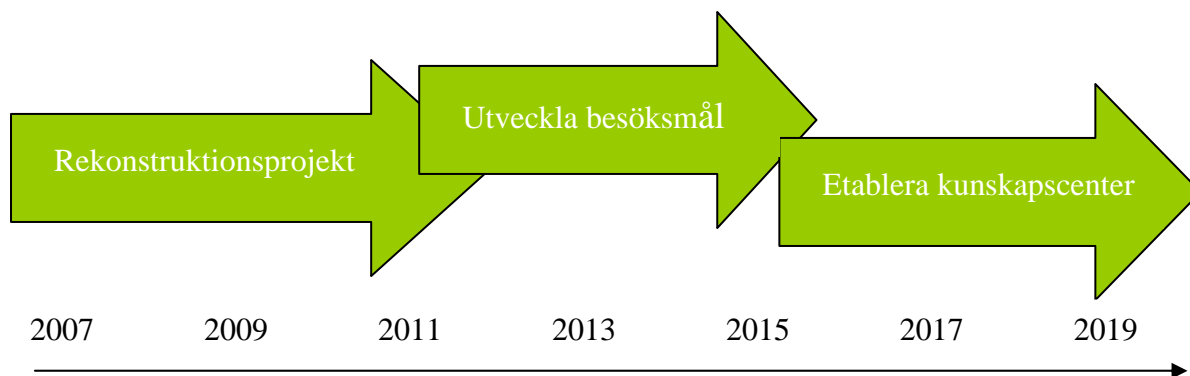
Utanför programmet har Riksantikvaren viss erfarenhet av rekonstruerade stavkyrkor. Det gäller Fantoft, som brann 1992 och har återuppbyggs som museikyrka. Fantoft stavkyrka var från ca 1150 och byggdes i Fortun, Sogn, men flyttades 1883 till Fantoft i Bergens utkant. Den medeltida kyrkan hade byggts om och till under 1600-talet, men vid återuppbyggnaden på 1880-talet avlägsnades de eftermedeltida tilläggen. Där man var osäker på det ursprungliga utseendet gick man efter andra stavkyrkor, främst Borgund.

Fantoft stavkyrka brann nästan till grunden. Man beslöt genast att återuppföra den. Rekonstruktionen var besvärlig och man fick gå efter de uppmätningar och avbildningar som fanns. Arbetet försvårades av att allt som tillvaratagits under och efter branden också brann i en senare eldsvåda, troligen anlagd. Mycket i rekonstruktionen bygger på gissningar. 1997 invigdes den återuppförda stavkyrkan. Man har avstått från att försöka rekonstruera väggmålningarna i kyrkan.

Det finns alltså flera paralleller till problematiken i Södra Råda, och utbyte av erfarenheter bör vara givande. Insatta kontaktpersoner är arkitekt Sjur Mehlum, Riksantikvaren, Ola Storsletten, NIKU, Oslo. Vid Dacapo hantverksskola finns dessa kontakter redan väl upparbetade.

Tre alternativa vägar / Tre steg på vägen

Här beskrivs tre inriktningar av verksamheten som kan presenteras som tre etapper av verksamhetsutveckling för Södra Råda (se nedan). Under den första fasen när timmerrekonstruktionen och kunskapsuppbyggnaden kring denna verksamhetens självklara fokus. Efter några år krävs troligen en mera utvecklad programverksamhet för att locka fler besökare. Besöksmålet utvecklas med utställningar och utökad programverksamhet. Samtidigt krävs en mera organiserad drift för att kunna investera i anläggningen och för att tillsvidareanställa personal. I en sista fas kan Södra Rådas funktion som kunskapscentrum konkretiseras och legitimeras. De skilda faserna kräver olika resurser, olika kommunikation, olika samverkansparter och har kanske skilda fokus.



tapp	År	Skede i bygget	Kommunikation och verksamhet
1	2007	Grund och syllvarv	Programutredning
1	2008	Fyra timmervarv	Förankring i lagområde, förbättring barack
1	2009	Timring upp till röste	Sök sponsring
1	2010	Rösten och tak	Projektering mottagningsbyggnad
2	2011	Tak inne, spån ute klart	Mottagningsbyggnad uppförs. Utställning om det som gjorts hittills
2	2012	Tak inne färdigställs	Sök samverkansparter måleri, Ny utställning
2	2013	Kormålning,	
2	2014	Målning långhus	Nya aktörer använder kyrkorummet
2	2015	Inredning långhus	Ny kompetens och samv parter interiör.
3	2016	Inredning långhus	Fastspetskompetens inom detta område knutet till SR. Kunskapscentrum

Ett förslag till tidplan som den presenterades under våren 2007. Med nuvarande finansiering är denna orealistisk. För 2007 planeras timring av två stockvarv istället för fyra vilket bara det förskjuter tidplanen. Någon ny tidplan är ännu ej utarbetad. Inte heller några formella beslut kring rekonstruktionsfaserna.

Ettap I En fågel Fenix reser sig ur askan 2007-2013

Södra Råda är en spännande byggarbetsplats där man i första hand bygger kunskap. Tåta kontakter med samverkansparter på ett professionellt plan. Sårskilda nyckelgrupper fokus för marknadsföring och kommunikation Sårsonsverksamhet med besöksolymer kring 5000 personer

Verksamhet

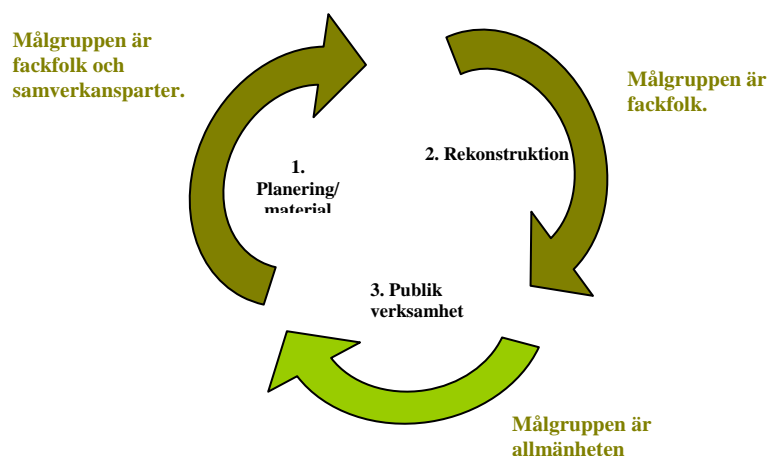
Rekonstruktionen

Projektet är redan inne i första fasen – rekonstruktionen av kyrkobyggnaden. Fokus är kunskapsuppbyggnad och en viktig (kanske den primåra) målgruppen är de hantverkare och andra åktörer som är en del av rekonstruktionsprocessen eller som är intresserade av den kunskap som byggs upp.

Kyrkan rekonstrueras enligt inslagen väg med hög ambitionsnivå och med målet att skapa ett så autentiskt kyrkorum från perioden före reformationen, som möjligt. Detalkunskapen om den gamla kyrkans utformning är mycket knapp och stora resurser går åt till efterforskningar och kunskapsuppbyggnad. Med undantag för syllvarv, virkesdimensioner och öppningar i stommen är timringen upp till gavelrøstet ändå att beteckna som en transportstråcka. Takkonstruktionen är sannolikt den svåraste delen av bygget beroende på bristfällig dokumentation. En grov tidplan för rekonstruktionen presenterades under våren utifrån vad som var möjligt att hinna. Den ekonomiska verkligheten pekar på att arbetet kommer att ta betydligt längre tid.

Arbetet bedrivs av yrkesverksamma, yrkesskickliga hantverkare. Södra Råda är ett av få tillfällen för dessa att arbeta tillsammans och lära av varandras erfarenheter.

Efter takkonstruktionen vidtar valvslagning och inredning. När stomme och inredning är klart fortsätter rekonstruktionen med återställande av kormålningarna. Nya frågor väcks och ny kompetens behöver rekryteras. Totalt beråknas rekonstruktionsarbetet pågå åatminstone fram till 2015.



Platsen är öppen dagligen juni – augusti. Webbsidan kompletteras med mer information om hur diskussionen kring rekonstruktionen fortskrider och vilka hinder man möter. Man kan överväga att skapa interna sidor där yrkesverksamma kan mötas och dryfta arbetet. (Denna funktion har tidigare funnits via Timmerdragets webbsida).

Under 2007/2008 bör man lägga kraft på att synas i etablerade turismnätverk som Västsvenska Turistrådet sökmotor, Göta Rike, I Arns fotspår etc. Nu har processen startat – nu finns det något att visa upp.

Utställning

Kyrkans *rekonstruktion* är den huvudsakliga utställningen och genom datorpresentationen och får besökaren en fördjupning inom området. I en mindre vandringsutställning presenteras Södra Råda och de pågående arbetena. Denna turnerar runt på museer, bibliotek och kommuner under året. Den visas i Södra Råda under maj- september. Den kan inrymmas i nuvarande besöksbodan, i tillfälliga utställningsmoduler (typ Riksutställningar), eller kanske inrymmas i någon tom byggnad i närområdet.

Ute under skärmtaken byggs en pedagogisk utställning. Utställningen bygger på kedjan skog/mark – bearbetning – byggnad. I stationer kan man följa stockens väg från träd, via transport och bearbetning till lyft och inpassning i kyrkan. Utställningen kan eventuellt vara tillgänglig även utanför öppettid.

Det är ingen avgift för att ta del av anläggningen. Frivilligt bidrag och försäljning i shoppen ger lite intäkter.

Program

Under rekonstruktionen anordnas seminarier, kurser och föreläsningar för yrkesverksamma inom sektorn. Dessa är förlagda till ur rekonstruktionsprocessen lämpliga tidpunkter. Så länge arbetet bygger på timmerhantering är vår och möjligen höst lämpliga. Dessa aktiviteter kan med fördel anordnas av annan part än projektägaren. Inriktning och innehåll skall vara på hög nivå som lockar de främsta experterna i Norden att delta. Skogs- och spånseminariet är utmärkta exempel som fyller ett behov hos denna kategori hantverkare.

Övrig programverksamhet kopplas till aktuella faser i rekonstruktionen. I den pedagogiska utomhusutställningen kan guiderna visa på de olika tekniker och material som används. Här kan besökarna prova på teknikerna. Man bör överväga hur man använder guiderresursen. Nuvarande lösning håller en mycket hög kvalitet men är också mycket resurskrävande. Det personliga mötet är en viktig framgångsfaktor, men i längden kan det vara svårt att finansiera både en kulturhistorisk och en hantverksguide. Möjligen kan man ha vissa dagar då båda finns på plats samtidigt, men då missar man också helheten.

Det är intressant att utveckla kursverksamheten mot allmänheten. Här kan man samverka med både Västarvets kursverksamhet och Göteborgs Universitet. För Västarvet är det intressant att utveckla kurser i smalare, äldre tekniker, vilket kompletterar övrig kursverksamhet och sätter in den i ett sammanhang. Man kan också tänka sig att de kurser som idag erbjuds på Nääs går att anordna även i denna del av regionen. Kursverksamheten kan marknadsföras via redan upparbetade kursanordnare nationellt och regionalt.

Skolverksamheten utvecklas och sprids till grannkommunerna. Även här är kopplingen skog – hus den bärande idén som integrerar natur- och kulturområdet i undervisningen. För barnverksamhet kan man söka särskilda bidrag.

Anläggningen

Om nuvarande baracklösning skall behållas bör den ges en uppfräschning inför 2008. Man kan arbeta en hel del med miljön utan att det kostar stora pengar. Mottagningsbyggnaden och den befintliga utställningen behöver ett lyft. Dra nytta av den utställningskompetens som finns hos samverkansparten Västarvet och låt någon göra ett gestaltungsförslag.

Man kan undersöka möjligheten att hyra in sig i någon närliggande byggnad. En utställning i en tom lada eller annan ekonomibygnad kunde vara en spännande upplevelse.

Nybyggnation av en mottagningsbyggnad är inte realistiskt på flera år. De begränsade resurserna behövs till bygget och till programverksamhet.

En möjlighet är att komplettera platsen med en mobil utställning under de tre sommarmånaderna. Riksutställningar har lösningar med cirka 50 kvm utställningsyta som skulle kunna fungera. I en ny modul kan man till och med lösa 90 kvm.

Det vore bra om några skärmtak kunde frigöras för den pedagogiska utställningen och för att samla besökare under tak vid regn. Befintliga skyltar bör kompletteras med information om hur rekonstruktionen fortskrider och de nästföljande etapperna. Skyltningen bör vara trespråkig.

I detta alternativ kan man inte erbjuda enstaka besökare möjlighet att äta på platsen. Man kan erbjuda kaffe med glass eller färdigt fikabröd. Man borde kunna erbjudas fika/lunch av enklare slag caterat ut till platsen vid gruppbesök. Ett problem är möjligheten att sitta ner, men det är svårt att lösa med nuvarande anläggning. Man bör göra en ny förfrågan till lokala föreningslivet om att ordna fikamöjlighet åtminstone vid programaktiviteter.

Parkeringsplatserna inne på grusgården stör miljön och stillheten. Det vore bra om dessa kunde lösas utanför gården, eller avgränsas från programområdet.

Besökare

Det är lätt att utifrån sitt eget intresse för historia och hantverk göra glädjekalkyler över antal besökare till en anläggning som Södra Råda.

Årets besökssiffra på drygt 4000 är mycket, men kommer med säkerhet att stiga ytterligare medan kyrkan byggs. Det är sannolikt att man under de kommande åren kan komma upp i besöksmängder om 5000-6000 personer.

Med utgångspunkt i de besöksnäringundersökningar som gjorts i området är besökarnas bakgrund varierande. Jämfört med besöksnäringen i stort i denna del av regionen är andelen besökare från andra delar av landet samt besökare från andra länder större för Södra Råda än de flesta andra besöksmål.

Under denna etapp kan besöksantalet uppskattningsvis vara 40 - 50 besökare/öppetdag i snitt, vilket med föreslagen säsong innebär 5000 - 6000 besökare. Det är normalt för en liten anläggning med säsongsöppet.

SWOT

<p style="text-align: center;">Styrkor:</p> <ul style="list-style-type: none">• Landets mest spektakulära och ambitiösa rekonstruktion.• Ger mycket ny kunskap• Starka samverkansparter involverade.• Hög kvalitet i programverksamheten	<p style="text-align: center;">Svagheter:</p> <ul style="list-style-type: none">• Långt från andra starka utbudspunkter• Uppifrånprojekt ej starkt förankrat kommunalt. .• Kostnadstungt• ”Instabil” projektorganisation som har svårt att hålla kvar personal.
<p style="text-align: center;">Hot:</p> <ul style="list-style-type: none">• Går för långsamt.• Bygge går före kunskap och förmedling• Svårighet att hålla uppe nyhetsvärdet.• Utebliven finansiering• Tron att någon skall bygga upp något på platsen• Kunnig personal som inte kan få längre anställning försvinner.	<p style="text-align: center;">Möjligheter:</p> <ul style="list-style-type: none">• Kluster av hantverkare och andra gör S Råda känt• En tydlig profil åt den lokala natur- och kulturturismen• Koppling till naturturismen• Kommunerna samverkar om att utveckla.

Insatser

2007 - 2008

- Intern kommunikation är viktig och prioriterad. Alla inblandade parter måste vara överens om vart man är på väg, vilken roll varje part skall spela och hur kostnaderna skall fördelas. Diskussionen och intresset för rekonstruktionen skall hållas levande bland hantverkare, forskare, antikvarier m fl. En del av denna kommunikation behöver drivas av de externa experter som är inhyrda i projektet. Detta görs till exempel genom artiklar, seminarier och workshops.
- Förankringen lokalt måste fortsätta med syfte att engagera ideella krafter och skapa lokala ambassadörer för Södra Råda. Undersökningar har visat att dessa insatser är mycket viktiga i besöksmålsutvecklingen
- Kommunal förankring av projektet i högsta politiska ledning. Kommunen behöver tydligt driva projektet i den Leader- laggrupp man bildat tillsammans med Töreboda., Karlsborg och Mariestad.
- Södra Råda integreras i befintliga turistnätverk i området. Det väl fungerande nyhetsbrevet är stommen i kommunikationen med externa parter.
- Västarvet anordnar ett kyrkobyggnadshistoriskt seminarium som samlar alla som arbetar med kulturhistoriska frågor kring kyrkobyggnader i Västsverige. Detta kan vara starten till en västsvensk kunskapsresurs inom fältet som kan gynna Södra Råda.
- Man skall bygga vidare på de kvalitéer som finns: naturen, stillheten och kyrkan.

Platsen och verksamheten tål inte stora besöksgrupper samtidigt utan att förlora sitt värde. Stillheten, möjligheten till eftertanke och reflektion både på det andliga och det praktiska planet är nyckeln i verksamheten.

- Uppbyggnad av en pedagogisk utomhusutställning under tak

2009 -

- Producera en miniatyrtställning om projektet. Eventuellt kan detta göras genom Riksställningars Mobila rummet på 90 kvm eller de äldre utställningscontainrarna om 50 kvm.
- Nuvarande mottagningsbyggnad och utställning förbättras.
- Utveckla nya seminarier och fortsatt fortbildning av hantverkare/ fackfolk i samverkan med Gbg Universitet/ Dacapo/ Västarvet
- Utveckla kursverksamheten för allmänheten i samverkan med Västarvet och en folkbildningsorganisation. Det är dock viktigt att kurserna inte uppfattas som lokala studiecirkel. Skall marknadsföras mera exklusivt frikopplat från studieförbundets övriga utbud. Samordnas exempelvis med kursverksamheten på Nääs eller via Dacapo.
- Kunskapsuppbyggnaden borde knytas tydligare till någon organisation för att ge den legitimitet och sätta in den i ett sammanhang. Ett alternativ kan vara att hitta någon form av forskningsmiljö där samma kategori hantverkare kan utföra arbetet inom ramen för en etablerad utbildningsinstitution för att tydliggöra kunskapsaspekten på arbetet. Diskussion med Göteborgs Universitet i frågan.
- Man måste knyta projektet till en entreprenör som kan driva det framåt. En samverkan mellan offentliga, privata och ideella krafter vore utvecklande. "Föreningen Södra Råda vänner" kan vara en viktig kraft i det lokala förankringsarbetet.
- Man måste sträva efter att behålla den kompetens och personal man bygger upp. Det är svårt att behålla duktiga guider och personal i projektet när säsongen är så kort och man inte kan erbjuda annat än timanställning. Lyckas man inte behålla den kompetens man byggt upp eller attrahera kunnig ny personal drabbar det programverksamheten som är verksamhetens kärna.
- Erfarenheten från utveckling av kulturturistiska besöksmål är att kopplingen till lokalsamhället och förankringen i närområdet är en av de viktigaste framgångsfaktorerna. Detta har betydelse både för att skapa legitimitet och för att de ideella insatserna skall kunna komplettera och avlasta verksamheten. Inom kommunen har diskussioner inletts i samråd med näringslivsstrateger för att finna vägar att genom Södra Råda befrämja den lokala utvecklingen och komplettera utbudet för besökare

Man måste därför etablera nära samverkan med andra lokala besöksmål och entreprenörer. Södra Råda kommer sannolikt inte att själv kunna attrahera en större mängd besökare. Man har en tydlig men begränsad målgrupp som till viss del är internationell, vilka kommer att åka till området bara för att besöka kyrkan. Det är inte troligt att den kommer att vara mångdubbelt större än det antal som besökte den autentiska kyrkan.

- Projektutvecklingen, programverksamheten och kommunikationen med omvärlden kräver en verksamhetsledare som på helårsbasis driver verksamheten framåt. Denne kan möjligen ha andra uppgifter i en organisation, men en del av arbetstiden skall vara

vikt för Södra Råda. Denna person behöver både ett bra lokalt som nationellt/internationellt kontaktnät inom sektorn. Troligen bör verksamhetsledaren inte vara placerad alltför långt från den plats han/hon skall driva verksamhet kring.

Kostnader

För att ha säsongöppet för besökare under exempelvis juni – augusti behövs minst två säsonganställda guider/värdar. Om dessa skall kunna förbereda säsongen och arbeta med innehållet behöver de anställas minst fyra månader. Dessa kan både ta emot besökare, guida, bemanna mottagningsbyggnad och butik samt hålla i programverksamheten.

För att bedriva kursverksamhet eller förevisa hantverksmoment krävs ytterligare personal i form av hantverksguider. Dessa kan vara kontrakterade för den tid de är på plats, men behöver sannolikt lika mycket tid till förberedelse och efterarbete. Vidare kräver kursverksamhet material och verktyg. För att få hjälp med kursadministration kan man samverka med ett studieförbund som kan ta emot anmälningar, hålla kontakt med kursledare och redovisa resultat.

Det behövs en projektledare för marknadsföring och drift av anläggningen sommartid. Det behövs verksamhetsbidrag för att bygga upp och utveckla utställningar, fördjupningsmaterial och skyltning.

Projektledning	0.75 årsverke	375 000 kr
Utveckling/administration	0.5 årsverke	225 000 kr
Säsongspersonal	1 årsverke	450 000 kr
Program	+ Intäktsfinansierat	100 000 kr
Marknadsföring		120 000 kr
Material		30 000 kr
Driftskostnader		<u>60 000 kr</u>
Projekt drift och program/ år		1 360 000 kr

Finansiering

Vi har svårt att under denna fas se annan finansiering än årliga anslag på samma sätt som det sker idag. Det vore önskvärt att växla upp de nuvarande medlen med bidrag från EU. Det kräver att man driver frågan starkare kommunalt i samverkan med regional nivå. Ett problem är att både kunskapsuppbyggnad/rekonstruktion och programverksamheten behöver betydligt större resurser än man har idag. Man borde kunna hitta sponsorer som bidrar med medel eller material till rekonstruktionen, kanske kan detta vara ett sätt att även förstärka programsidan. Man kan tänka sig sponsrade utställningar, hjälp med marknadsföring etc. En vänförening eller annan lokal förening kan med fördel arbeta med sponsorsökning. Lokalt i Södra Råda finns inga stora företag som kan gå in med större medel i projektet men i ett vidare område finns framför allt stora aktörer inom trä- och träförädlingsindustrin.

Det är svårt att ta betalt för besöket om man inte kan stänga till området, men programverksamheten går att avgiftsbelägga. Försäljning i butik ger endast små intäkter. Om man skulle ta 50 kr i avgift för de som deltar i programaktiviteter kan man kalkylera med nuvarande besöksmängd kanske få in 50 000 i intäkter. Kostnaden för personal, program och verksamhet är dock betydligt större än så.

Det går att utveckla kursverksamheten. Om man riktar sig till privatpersoner ligger sannolikt smärtgränsen kring 700 kr/ dag. För att täcka kursledarens lön (+ förberedelser) behöver man ha minst 8 deltagare per dag. Det ger inte direkt vinst till verksamheten, men kan ge synergieffekter i form av boende mm i bygden.

En inte obetydlig del av kostnaderna är relaterade till kunskapsuppbyggnad/forskning. Pengar borde skjutas till från utbildningssektorn till detta. Göteborgs Universitet skulle kunna driva frågan. Om man jämför Södra Råda med exempelvis Stavkyrkoprojektet eller Mälsåker ovan får man en bild av hur stor den offentliga finansieringen borde vara för att projektet skall kunna drivas framåt. En rimlig nivå är 5-6 miljoner/år.

Etapp II Ett besöksmål etableras och utvecklas 2011 - 2015

*Ett ”medeltida” katolsk kyrkorum växer fram.
Inrednings- och måleriarbeten lockar till återbesök.
Nya yrkesgrupper bygger kunskap genom rekonstruktion
Bred marknadsföring mot grupper i samverkan med andra.
Utökad utställnings- och programverksamhet
Ett annorlunda besöksmål med drygt 8000 besökare.*

Verksamhet

Rekonstruktionen

Rekonstruktionen går in i en ny fas. Nu växer långsamt ett kyrkorum fram så som det kunde te sig i en timmerkyrka före reformationen. Takkonstruktionen färdigställs och valven slås. Så småningom börjar den spännande processen kring rekonstruktionen av kormålningarna. Om man målar dem på trätaket – hur urskiljbara blir de i dunklet? Om man projicerar dem mot underlaget – kan man uppleva kyrkorummets mystik? Om det inte är på riktigt – varför skall man åka hit för att se på bilder? Om åsikterna gått isär tidigare blir det än mer intressanta diskussioner nu. Om man bestämmer sig för rekonstruktion av målningarna knyts några av landets främsta experter på medeltida måleri till Södra Råda och en eventuell rekonstruktion genomförs med hög ambition. På samma sätt som med timmerarbetet söker man färgpigment som efterliknar/är de samma som de ursprungliga och använder rekonstruerade penslar och verktyg i arbetet.

Målningarna genererar spännande diskussioner, seminarier, artiklar, föreläsningar och utställningar. Kan man rekonstruera måleri på samma sätt som annat hantverk? Är måleri ett hantverk eller konst? Här kan man knyta till sig dagens konstnärer i intressanta samverkansprojekt.

Oavsett hur målningarna presenteras leder målningarna samtalen in på livsvillkor och omvärldsuppfattning då och nu. Kanske kommer kyrkliga samfund att intressera sig för detta samtal – kanske driver de den med Södra Rådas tak som utgångspunkt.

Långhusets tak kanske förblir omålat i enlighet med en tidstrogen rekonstruktion, men det kan också blir det arena för vår tids tankar och möten genom att målas av nutida tolkare. Uttrycket kunde på avstånd vara lika korets, men berättelsen är en annan. Kanske berättas kyrkans eller traktens historia i trävalven – en fin möjlighet för guiderna att sätta in platsen i sitt sammanhang.

Samtidigt arbetar slöjdare, träsnidare och andra med rekonstruktionsarbete av interiör och inredning. Korskrankets utformning blir en utmaning – en tolkning utifrån dokumentation och studieresor.

När kyrkorummet börjar ta form kan det användas i verksamheten. Vem kan motstå en midnattsmässa en kall vinterdag när de många besökarna trängs och gemensamt värmer upp kyrkorummet.

Kyrkorummet är en unik samlingslokal som utnyttjas av många aktörer i området.

”Medeltidsajvare” hyr lokalen med program, Svenska kyrkan bjuder in till ekumeniskt samtal

i en svensk medeltida katolsk miljö. Ett stort skogsföretag anordnar en kväll för utländska kunder i en mörk träkatedral som ger dagens produkter en historisk förankring.

Nu behövs en ökad insats från en aktör med förmedlingskompetens. Man har nytta av att ingå i en organisation med resurser för att bedriva marknadsföring mot turistnäringen.

Behovet av att bygga och docka till lokala besöksmålnätverk ökar.

Kommunen och det lokala näringslivet bör ha fått mätbara resultat av det nya besöksmålets betydelse för bygden. Genom paketering av flera besöksmål hålls besökarna kvar längre i området.

Anläggningen

För att kunna ta emot fler besökare och kunna hålla kvar dem längre på platsen behövs en permanent mottagningsbyggnad. Här finns reception, butik, minicafé, multimedieproduktion och utställningslokal på en yta av cirka 150 kvm. Denna kan följa Anna Blombergs tankar eller uppförs i trä i en stolpverkskonstruktion som anknyter till de nuvarande skärmtaken.

En nybyggnad i trä skapar ett spännande möte med den ålderdomliga timmerkonstruktionen och kan i sig vara en spännande del av besöksmålet. Väggarna kläs kanske med panel och isoleras med kutterspån. Konstruktionen bygga på tradition, men formspråket är modernt. Birkamuseets enkla rustika byggnad är ett fint exempel på möte där dagens byggande inspireras och lär av historien.

Mottagningsbyggnaden är en första etapp i en anläggning så som Anna Blomberg ritat den och i detta skede uppför man den södra längan där nuvarande toalett/fikarum finns. Kanske kan denna modul integreras i nybygget.

Mottagningsbyggnaden har en grundvärme, men kalla dagar kan man få skön tillskottsvärme från exempelvis en stor putsad rörspis.

I samband med bygget tas nuvarande bodar bort. Skärmtaken flyttas ut mot kanterna av gården för att skapa en gårdskänsla. I dessa kan hantverksguiderna och kurserna ha sin verksamhet. Med kraftiga jutepressningar som kan dras ut får man lä och regnskydd. Några av de förkolnade timmerrester som finns under skärmtaken idag behålls på platsen och bildar tillsammans med rekonstruerade nya kopior en utomhusutställning som samtidigt är åskådningsexempel för hantverksguidningar.

Längs ena kanten av gården kan en länga inredas som kyrkstallar för de turister som kommer till Södra Råda längs de ridleder som i framtiden genomkorsar området och hänger ihop med de nu befintliga lederna Skagern runt.

Ett riktigt härbärge kan anordnas i någon gård i närheten. Här kan man både ryttare och häst få tak över huvudet enkel mat och logi i bed & breakfast. Liknande stopp finns redan på några platser i området.

Program

I takt med att rekonstruktionen fortskrider och närmar sig färdigställande måste förmedlings- och programverksamheten växlas upp. En utökad programverksamhet kräver större besöksvolym. För att locka dem som inte är specialintresserade av hantverk krävs någon form av utställning som kompletterar berättelsen och sätter in Södra Råda kyrka i ett större sammanhang. Till utställningen kan man låna in föremål från Raä eller andra samlingar om säkerhetsfrågan kan lösas tillfredställande.

Platsen är öppen för besökare varje dag maj – augusti. Guidade visningar sker två gånger om dagen. Däremellan kan man prova på historiska hantverk, titta på utställningen/-arna eller få en spontan rundvandring av personalen i mån av tid. Det kostar inget att gå in i kyrkan och utställningen, men man tar betalt för guidningar och hantverksmoment.

För att effektivt utnyttja guiderna jobbar man mot grupper.

Utställningslokalen går att möblera om för föreläsningar och andra tillställningar. Grupper kan hyra in sig när museet är stängt och få både mat (catering) och specialprogram.

I någon form presenteras tankar och erfarenheter från rekonstruktionen och forskningen i intressanta utställningar. För att locka besökare att komma tillbaka måste dessa bytas ut kontinuerligt.

Den rekonstruerade kyrkobyggnaden är en del av en basutställning där berättelser om teknik, rekonstruktion och kyrkohistoria presenteras. Det vore bra om ströbesökare kan ta del av något av detta material även utanför besökstid.

Kurser

Under sommaren anordnas kurser för allmänheten inom ett brett område. Timmerkurser, målerikurser, slöjdkurser, smideskurser. Dessa anordnas i samverkan med ett lokalt studieförbund som också administrerar kurserna. Kursledare kan vara både de yrkesskickliga hantverkare som ingår i rekonstruktionsarbetet, hantverkspedagogerna och andra externa.

Under lågsäsong anordnas fortbildningskurser för yrkesverksamma utöver de som kan komma i fråga i rekonstruktionen. I skogen anordnas kurser i trädfällning med yxa, körning med häst, skogsvård för timmermän mm. Dessa kan anordnas som påbyggnadskurser kopplat till Göteborgs Universitets verksamhet i Mariestad. I samband med målerirekonstruktionen och interiören ökar fältet och fler samverkansparter anordnar seminarier för en vidare målgrupp.

Inom ämnesområdet finns redan ett omfattande utbyte av kunskap i form av seminarier och workshops både på ett nationellt, ett nordiskt och ett internationellt plan. Inom dess nätverk utbyts kunskap och knyts kontakter som sedan kommer till uttryck i gemensamma nya projekt. Intresset är stort och det fält man skall återerövra kunskap inom är enormt.

Det finns därför goda förutsättningar för att anordna seminarier och workshops för fackfolk. Här får man utnyttja det kontaktnät som redan finns inom Göteborgs Universitet/Dacapo och i viss mån inom Västarvet och andra institutioner.

Den stora frågan blir varför dessa seminarier skall förläggas till Södra Råda. Det finns redan andra institutioner som är etablerade mötesplatser och där förutsättningarna i form av lokaler redan är lösta.

Om man skall etablera en naturlig samlingspunkt för detta område krävs både ett digert innehåll, goda möjlighet att utöva praktiska övningar och lokaler där detta kan ske vid dåligt väder. Har Södra Råda har de förutsättningarna efter att kyrkobyggnaden är färdig. Är detta då en lämplig plats att fortsätta rekonstruktionsövningar, seminarier och kurser på?

Man kan även i framtiden bedriva kursverksamhet mot allmänheten i Södra Råda. Intresset för detta är stort just nu, men man skall inte ha en övertro på verksamheten. Erfarenheten från den omfattande kursverksamheten som Byggnadsvård Nääs och hemslöjd Västra Götaland bedriver på Nääs i Lerums kommun visar att de kurser som går bäst är de där man kan se den omedelbara nyttan med att lära sig något. Exempelvis fönsterrenovering, slipa verktyg, puts- och putslagning m.fl. Det är betydligt svårare att locka deltagare till smalare ämnen.

Det är svårt att få god ekonomi i kursverksamheten. Om kursledaren, som bör vara en fackutbildad hantverkare, skall ha ersättning för kurstid och förberedelser måste man ha närmare 10 deltagare per kurs för att få ekonomin att gå ihop – utan att det ger överskott. Möjligheten finns naturligtvis att höja deltagaravgiften, men då tappar man kanske några intresserade. Längre kurser kräver boende och kost som måste ordnas i närområdet.

Södra Råda skulle kunna koppla sin kursverksamhet till den som bedrivs i Västarvet och dra nytta av gemensam marknadsföring och administration. Södra Råda blir en plats där Västarvet bedriver kursverksamhet. Man kan förutom kurser kopplat till rekonstruktionen av kyrkan även anordna andra byggnadsvårdskurser i framtiden.

En annan samverkanspart är Ovolin i Degerfors som tillverkar och säljer färg och andra byggnadsvårdsprodukter. Man har även en butik i Örebro. Där finns även en annan nyöppnad butik som heter Klassiska Byggvaror och som säljer handhyvlade golv, färg mm.

Säkert kan man bedriva även slöjdkurser i Södra Råda. Här finns kopplingar till skuren dekor i portiker mm.

Besökare

Den huvudsakliga säsongen är fortfarande sommarhalvåret. Viss programverksamhet kan förläggas till helger vår och höst och aktiviteter riktade till yrkesverksamma bedrivs spritt över året beroende på innehåll.

Under denna fas bör volymerna öka till 70 besökare/öppetdag. Med föreslagen säsong innebär det drygt 8 000 – 10 000 besökare/ år.

SWOT

En bedömning av förutsättningarna att bygga upp ett mera permanent besöksmål på platsen.

<p>Styrkor:</p> <ul style="list-style-type: none">• Inarbetad plats sedan länge• Hög kvalitet och ambition i arbetet.• Rekonstruktionen skapar intressant verksamhet när den pågår• En lugn plats för möten• Utvecklat kontaktnät• Kunniga, engagerade guider	<p>Svagheter:</p> <ul style="list-style-type: none">• Kräver större anslag för drift• Rekonstruktionen tar lång tid• Stor konkurrens om samma målgrupp• Avsides belägen plats• Svårt att behålla säsongsanställda vilket gör att man tappar kompetens.
<p>Hot:</p> <ul style="list-style-type: none">• Höga fasta kostnader för nybyggd mottagningsbyggnad• Osäkerhet framtida fasta anslag• Överdriven tro till intresset för besöksmålet• Nya spektakulära rekonstruktioner på andra platser stjäl intresset.	<p>Möjligheter:</p> <ul style="list-style-type: none">• Ett fantastiskt stopp på en framtida pilgrimsled• Profilerar områdets tränaring• Knyter kunskap till området• Genererar övernattning och ätande i närområdet.• Näringslivet har nytta av anläggningen

Insatser

2011/ 2012

- Internt behöver man kommunicera med de andra besöksmålen och nätverken i området och se till att verksamheterna kompletterar varandra och utnyttjar varandras kompetens och resurser.
- Nya hantverks- och expertgrupper skall komma in i projektet. De är strategiska samverkansparter med vilka framtida samarbete skall knytas. Med utgångspunkt i deras behov anordnas verksamhet som de också har nytta av i sin verksamhet.
- Ny mottagningsbyggnad uppförs. För denna söker man aktivt efter sponsorer.
- En utställning produceras för den nya lokalen. Säkerhetsfrågan löses om man planerar inlån av föremål.
- Utveckling av kursverksamheten för att bredda utbudet. Detta kräver dock övernattningsmöjligheter i närheten.
- Nu arbetar man aktivt med marknadsföring mot skolor, företag och organisationer i ett stort upptagningsområde och erbjuder platsen och dess möjligheter. Genom samarbete med andra aktörer har man blivit ännu bättre på att fånga upp besökare som redan hittat till området och slussa dem vidare till varandra.
- En fastare driftsform måste byggas upp. Kanske som en del av den regionala museiorganisationen, kanske som kommunal verksamhet med stöd från staten.

- Man behöver ordna någon form av servering i anslutning till kyrkan. Det måste inte nödvändigtvis vara en ny cafébyggnad. Det är sannolikt svårt både för verksamheten och för en privat entreprenör att få lönsamhet i detta i ett nybygge. Kanske finns det andra möjligheter i form av att sälja kaffekorgar eller anordna sommarcafé i någon byggnad i grannskapet.

2013 –

- Vill man gå ett steg längre och etablera ett nationellt kunskapscenter skall intressenter och organisationer bjudas in till samtal. Här krävs bred samverkan men tydlig ansvarsfördelning.
- Här krävs resurser för att knyta till sig fackkompetens inom området, både för rekonstruktionen, men också för att bygga upp en programverksamhet och utställningsverksamhet
- Bred samverkan med andra aktörer för att använda kyrkan och mottagningsbyggnaden till andra aktiviteter.

Kostnader

En fastare organisation i samband med etableringen av ett besöksmål kräver ökade resurser och därmed ökade kostnader.

Bygget av mottagningsbyggnaden kostar olika mycket beroende på hur man utför det. Kanske kan man liksom vid bygget av skärmtaken organisera det som en kurs på Dacapo.

Skulle man handla upp bygget kan det komma att kosta omkring 3 miljoner. Till detta skall man lägga teknisk utrustning, inredning, ljus och teknik som kan komma att kosta en halv miljon till.

Uppskattad nybyggnadskostnad **3 500 000 kr**

Uppskattad hyra **200 000 kr/år (1300kr/kvm)**

Personalen utökas till fem årsverken.

Verksamhetsledare	1 årsverke	500 000 kr
Informatör	0,5 årsverken	240 000 kr
Vaktmästare/snickare	0,5 årsverke	225 000 kr
Säsongspersonal	1.5 årsverken	650 000 kr
Program	delvis intäkt	50 000 kr.
Marknadsföring		200 000 kr
Material		150 000 kr
Driftskostnader		100 000 kr
Hyra		<u>200 000 kr</u>

Driftskostnad/ år **2 300 000 kr**

Finansiering

Nu är de fem första åren till ända och en ny finansiering måste ha kommit till. Fortfarande behövs en stabil offentlig finansiering. En större kommunal medfinansiering är nödvändig. Regionala driftsbidrag kan kanske utgå mer eller mindre permanent till verksamheten, möjligen via Västarvet. Universitet/högskola är en medfinansier.

Man bör gå ut och söka sponsring för utställningsbyggnaden och kanske även programverksamheten.

Övriga intäkter

Antal besökare: 5 000 besökare som betalar 50 kr för aktivitet	250 000 kr.
Uthyrning av lokaler	30 000 kr

Etapp III Södra Råda Kultur och kunskapscentrum 2016 -

Ett kunskapscenter där man samlar dokumentationer, rekonstruktionsdetaljer, kunskaper och erfarenheter från restaureringar av andra kyrkor och rekonstruktionen av Södra Råda i synnerhet.

Här samlas experter från Sverige och andra länder för att byta erfarenheter. Ny kunskap presenteras i utställningar, seminarier, kurser.

Verksamhet

De nordiska timmerkyrkorna är värda att uppmärksammas och kunskapen om dess konstruktion, historia och restaureringstekniker för att bevara dem är intressanta för många. Den kompetens som byggts upp i Södra Råda projektet används för att på uppdrag dokumentera, konservera och upprätta underhållsplaner för övriga kulturhistoriskt värdefulla byggnader i och kanske utanför landet med inspiration från Stavkirkeprojektet i Norge.

Likväl som att bygga kunskapscenter kring internationellt likartade tekniker som inredningssnickeri, stuckatur och måleri från 1600-talet kan man satsa på det som är mera unikt för Sverige ur ett internationellt perspektiv – timmerbyggnadskulturen. Här finns ett stort behov av kunskapsuppbyggnad, förmedling och fortbildning av yrkesverksamma hantverkare och akademiker likväl som skadeanalyser och restaureringsinsatser i de ännu bevarade byggnaderna.

Till Södra Råda kommer man för att ta del av den senaste kunskapen om medeltida träbyggnadsteknik och om medeltida måleri, både genom besök i den rekonstruerade kyrkan och i de permanenta och tillfälliga utställningar som anordnas i besöksbyggnaderna.

Här prövas tankar och alternativa tolkningar genom praktiska experiment och givande möten mellan experter och lekmän inom området. Här samlas kunskap, erfarenheter och åsikter rörande problematiken rekonstruktion/autenticitet/pedagogik.

Medeltida byggt teknik som forskningsfält.

Västsverige har ett spännande empiriskt material inom området kyrkohistoria. Vi har genom regionbildningen många kompetenser inom museiområdet (både antikvarier och konservatorer), Vi har spetskompetens i äldre byggt teknik genom Dacapo, och vi har en pågående kunskapsuppbyggnad genom de kyrkoberivningar i det s.k. karakteriseringsprojektet som genomförs med stöd från stiftet. Projektet Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria vid Raä har också ett stort material om hela landets kyrkobyggande (kontakt Markus Dahlberg).

Det finns goda möjligheter att bygga upp en ”forskningsmiljö” över institutionsgränserna där vi samlar och presenterar ny kunskap om kyrkor och kyrkobyggande. Denna kompetens kommer att sitta spridd på olika institutioner i länet, men skulle kunna stärka och legitimera Södra Rådas roll som kunskapscentrum.

Experthantverkare som resurs i restaureringar

Rekonstruktionsarbetet genererar ny kunskap hos redan duktiga hantverkare. Denna kunskap är en stor framtida resurs för avancerad restaurering av kyrkobyggnader i landet. Idag finns ingen samordning inom detta område. Kanske skulle man kunna bygga upp en ambulerande bygghytta med landets mest erfarna hantverkare inom området och låta denna expertgrupp utföra exklusiva och kompetenskrävande restaureringar runt om i landet. Denna kompetens skulle kunna vara knuten till SRK men inte nödvändigtvis fysiskt finnas där utan arbeta ute i landskapet – uppsökande. Jfr Stavkirkeprojektet i Norge.

Anläggningen

Anläggningen byggs ut efter det förslag som upprättats av Anna Blomberg. Det innebär en påbyggnad av mottagningslängan med ytterligare en vinge om drygt 200 kvm. I den nya delen kan man inrymma bibliotek, föreläsningssal och ett mindre arkiv.

Kyrkobyggnaden står färdig och programverksamheten mot allmänheten utvidgats till att innefatta ett brett perspektiv på medeltidens samhälle, kyrkohistoria, byggteknik och ekumenik. Kanske kan Södra Råda bli ett av de större besöksmålen i Västergötlands medeltidsturism.

För att inte bygga upp en egen kompetens och personal samordnas verksamheten med övriga museistrukturen i området. På detta sätt kan man få tillgång till en bred kompetens som annars inte är möjlig.

SWOT

En bedömning av förutsättningarna att skapa ett kunskapscentrum i Södra Råda.

<p style="text-align: center;">Styrkor:</p> <ul style="list-style-type: none">• En kulturarv med internationellt intresse• Bred och djup kompetens inom fältet i Västsverige• Kompetensen behövs nationellt.• Exotisk plats ur europeiskt perspektiv	<p style="text-align: center;">Svagheter:</p> <ul style="list-style-type: none">• Ett center kräver utökade lokaler• Ökat personalbehov – ökade anslag• Kompetensen kommer troligen att sitta på annan plats.• Oklart varför Södra Råda är optimalt för förmedling av kunskapen• Inte heller andra center har löst den långsiktiga ekonomin.
<p style="text-align: center;">Hot:</p> <ul style="list-style-type: none">• Hantverkskopplingen inte lika tydlig när kyrkan är klar.• Nybygge åter upp resurserna• Expertcenter utan lokalkoppling• Diskussionen kring rekonstruktioner utvecklas utan att man kan bygga vidare i Södra Råda.	<p style="text-align: center;">Möjligheter:</p> <ul style="list-style-type: none">• Nätverksbygge med liknande institutioner• Uppdragsfinansiering• Nationell finansiering• Utveckling av skogsnäringen

Insatser

- Säkra stabil offentlig finansiering
Ett nationellt kunskapscenter kräver nationell finansiering.
- Man behöver samverka med någon kring programverksamheten i hantverk
Centrat kan inte ha egna anställda hantverkare som är intäktsfinansierade. Man måste hitta en för båda parter intressant samverkan med exempelvis Dacapo/ Göteborgs Universitet där delkurser eller forskningsprojekt förläggs i Södra Råda. Under bygget med kyrkan finns säkert stora möjligheter, eftersom detta är en helt unikt rekonstruktion med många intressanta fördjupningar. Därefter måste man hitta tydliga motiv till varför de praktiska momenten skall ske just i Södra Råda och inte i anslutning till utbildningslokalerna.
- För att uppfattas som ett kunskapscentrum måste man koppla en kunskapsuppbyggnad till Södra Råda
Möjligheten för Södra Råda att bedriva egen kunskapsuppbyggnad är begränsad. Man måste koppla verksamheten till externa kunskapsorganisationer för att få tillgång till ny forskning och information till utställningar och programverksamhet.

Det finns en nationell kompetens hos forskare som varit knutna till Sveriges Kyrkor av betydelse för Södra Råda. Den utredning som under 2007-08 ska göras om Sveriges Kyrkors framtida lokalisering bör följas. Det finns också i regionen kompetens i byggnadsvård och bebyggelsehistoria m.m. vid Göteborgs Universitet och vid Dacapo hantverksskola. Antikvarier inom bland annat Västarvet har bred kunskap om Västsveriges kyrkobyggnadshistoria. Det finns önskemål om att skapa en regional samverkan kring kunskapsuppbyggnad inom detta område som en samverkan mellan Västarvet, Universitetet och kanske berörda stift. Denna resurs kan kopplas till verksamheten i Södra Råda och generera ny kunskap som kan användas i programverksamhet och utställningar.

- Rekonstruktionsbygget, inklusive virkesbehandling, verktyg samt litteraturstudier, kan utformas som fortbildningskurser för hantverkare som har en god grund i äldre byggt teknik, t.ex. genom utbildning på Dacapo eller motsvarande, och genom erfarenhet av restaureringsarbeten. Denna grupp hantverkare kan bilda en forskningsgrupp, vars iakttagelser och rön under arbetet noga dokumenteras och ger viktig information om äldre byggnadsteknik. I seminarier med inbjudna experter bör dessa erfarenheter analyseras och tas tillvara i lämplig publikation och i videofilm.
- Utöver egen verksamhet kan man upplåta platsen och kyrkan till andra aktörer som kan dra nytta av miljön i sin verksamhet. En sådan kan vara Svenska kyrkan, en annan katolska kyrkan (och säkert många andra samfund) som med ett rekonstruerat medeltida kyrkorum som utgångspunkt skulle kunna diskutera både liturgiska och andra gemensamma frågor.

Kostnader

Uppskattad nybyggnadskostnad		5 000 000 kr
Uppskattad hyra		500 000 kr/år
Verksamhetsledare	1 årsverke	500 000 kr
Utställningsproducent	0,5 årsverken	240 000 kr
Vaktmästare/snickare	1 årsverke	400 000 kr
Säsongspersonal	2 årsverken	220 000 kr
Marknadsföringsfunktion	0,5 årsverken	240 000 kr
Program	delvis intäkt	250 000 kr.
Marknadsföring		200 000 kr
Material och kontor		250 000 kr
Driftskostnader		200 000 kr
Hyra		<u>500 000 kr</u>
Total årlig driftskostnad		5 900 000 kr

Besökare

Centrat kan ha öppet året runt, men huvudsäsongen är april – september. Vintertid kan man kanske attrahera skidturister från sydsverige som passerar på väg till och från skidresor. Besöksmängden kan öka till 80 - 90 besökare/ öppetdag, totalt 15 000 -18 000 besökare/ år. Det kräver dock utökad utställnings och programverksamhet.

Finansiering

Kräver satsning från staten. Jämför med Stavkirkeprojektet och Mälsåker. Möjligen kan man åta sig uppdrag med projektering och restaurering av denna kategori byggnader i hela landet, men det är tveksamt om en offentlig institution är den bästa huvudmannen för en sådan verksamhet.

Södra Råda skolprojekt

Utflyktsdagar med klass 6 och klass 3, våren 2007

Skolprojektet som följer rekonstruktionen av Södra Råda gamla kyrka har nu lämnat arkeologin bakom sig och kommit till den fysiska återuppbyggnaden.

Hur byggde man kyrkor förr och vilka var det som byggde. Vad hade man för redskap och hur bar man sig åt rent praktiskt.

Klass 3, Tisdagen den 5 juni, friluftsdag i Södra Råda

Alla skall ha oömma kläder och rejäla skor eller stövlar på fötterna. Ta med egen matsäck om ni blir hungriga på mera än vad som bjuds: t.ex. smörgås, frukt och något att dricka. Det är också tillåtet att ha med sig godis.

9:30 Bussen avgår från skolans busshållplats.

9:45 anländer till Södra Råda Kyrkplats.

Vi börjar med fruktstund (projektet bjuder på äpple) och presentation av dagens program, platsen och lärarna från projektet, Anna Johansson, Bengt Hellsborn, Ulf Lidberg.

Lärarna från skolan är Karin Jansson, Helena Isaksson och Margrét Kållberg

10:00 Bildspel och kyrkmodell

10:40 grilla, (projektet bjuder på korv och bröd och saft)

11:00-14:00 Klasserna delas in i grupperna A, B, C och D som går runt till 4 olika stationer. 40-45 min per station.

- Station 1. Anna: Bygga och plocka isär den lilla barnkyrkan
- Station 2. Bengt: Oxhyvling, knuthörn och huggning
- Station 3. Ulf: Lyft och flytta tunga stockar och stenar
- Station 4. Margrét: medeltida pärlsmykke och knutar

13:50 Städa och plocka ihop efter oss

14:00 Bussen avgår tillbaka till skolan

14:20 åter på Gullstensskolan

Klass 6, Torsdagen den 7 juni, friluftsdag i Södra Råda

Alla skall ha oömma kläder och rejäla skor, typ kängor eller stövlar på fötterna. För att klara uppgifterna i skogen bör ni också ha med en tumstock och skyddshandskar, det går bra med trädgårdshandskar och ligg- eller sittunderlägg. Ta med egen matsäck om ni blir hungriga på mera än vad som bjuds: t.ex. smörgås, frukt och något att dricka. Det är också tillåtet att ha med sig godis. Alla har med sin egen sop-påse.

8:20 samling utanför skolan med cykel, alla skall ha cykelhjälm, cykling mot Södra Råda.

8:50 c:a anländer till skogen i Södra Råda.

Vi börjar med fruktstund (projektet bjuder på äpple) och provsmakning av egen matsäck. Vi presenterar dagens program, platsen och lärarna från projektet, Anna Johansson, Bengt Hellsborn, Ulf Lidberg.

Lärarna från skolan är Börje Larsson, Karl Persson, Anita Casserstedt och Margrét Kållberg.

Bengt Hellsborn går igenom allemansrätten och pratar om skyldigheter och rättigheter.

Under fruktstunden samlas alla mobiler in och lägges i en korg med lock.

Klassen delas in i 3 grupper A, B och C som kommer att gå runt mellan 3 stationer.

11:00 bryter vi arbetet för att grilla, projektet bjuder på korv och bröd och saft

Station 1 Bengt: Träd och Stubbe; mäta och bestämma höjd, årsringar, tälja.

Station 2. Anna: Fällning av träd; fälla med yxa, kvista, savbarka och aptera.

Station 3. Ulf: Lyfta och Flytta; flytta på stock och sten utan maskiner.

13:15 Städa och plocka ihop efter oss

13:45 Cykla tillbaka till skolan

14:20 åter på Gullstensskolan